

Mariusz Kozdrach

Czy pochodzenie od Jana Kochanowskiego było powodem do dumy?

Genealogia eksponowana w drukach okolicznościowych poświęconych potomkom poety (XVII–XVIII w.)

Część 1. Potomkowie Zuzanny z Owadowskich Wołuckiej

Abstract

Was Being a Jan Kochanowski's Descendant a Reason to Be Proud? Genealogy Present in Works Devoted to the Poets' Descendants (17th–18th Centuries) Part. 1: Zuzanna Wołucka's (nee Owadowska) Descendants

This study explores the genealogical awareness of the Polish nobility and the role of outstanding individuals in creating collective memory. More specifically, it offers an analysis of genealogical references included in encomia devoted to Jan Kochanowski's enatic descendants, in the context of their famous ancestor's literary output and his fame. Coming from the line of Zuzanna Wołucka, nee Owadowska, Jan Kochanowski's granddaughter, the descendants inherited parts of the poet's real estate and buried their relatives next to his Zwolen mausoleum till the end of the 18th century.

The article is based on commemorative prints devoted to the poet's descendants: *Falces avitae ad lauream vernantis gloriae messem* by Wojciech Zatoński (1696) written in honour of the Sieradz castellan's wife Zofia Lipska nee Olszowska, *Chwalebny zawód do kresu szczęśliwego* by Krzysztof Wierzbicki (1699) in honour of the Sieradz chamberlain's daughter Konstancja Zapolska, *Niebo herbownego Księżycy* by Samuel Wysocki (1732) lauding the Gostyn staroste's daughter Zofia Lipska nee Granowska, as well as the anonymous *Panegyricus probatissimo magistro belli in sago* (1757) devoted to the Rawa palatine Kazimierz Granowski. None of these pieces includes any references to Jan Kochanowski, which can be explained by the social status of these newly promoted to state offices families with middle- to petty-nobility roots. The need to legitimize their position as the noble well-to-do class holding state posts required to show connections with sufficiently important ancestors who also held state offices, rather than by giving prominence to the genealogy and the past generations.

TERMINUS

t. 25 (2023)

z. 2 (67)

s. 169–220

www.ejournals.eu/

Terminus

Keywords

encomium, genealogy, Jan Kochanowski, enatic descendants, memory, prestige propaganda

Wstęp

Będąc częścią szerszych badań nad kwestią pamięci o Janie Kochanowskim studia nad rodowodem jego potomków „matrylinearnym” – siłą rzeczy – ujęciem tematu korespondują raczej z (nielicznymi) opracowaniami genealogicznymi poświęconymi wybitnym jednostkom¹ aniżeli z typowymi monografiami historyczno-genealogicznymi. Ustalenie wykazu zstępnych autora *Fraszek* pozwala formułować kolejne pytania dotyczące losów jego spuścizny materialnej i duchowej² oraz pozostającego dotąd na marginesie rozważań, choć wpisującego się w nurt badań nad pamięcią historyczną³ i propagandą prestiżu szlachty⁴, problemu świadomości i dumy „wielmożnych” i „urodzonych” z pochodzenia w linii żeńskiej.

Jak wiadomo, z kilkorga dzieci Kochanowskiego tylko cztery córki dożyły pełnoletniości (Anna i Urszula oraz jedyny syn, pogrobowiec Jan mł., zmarli we wczesnym dzieciństwie). Wszystkie wyszły za mąż i miały potomstwo⁵, a idący od nich descendenci poety u schyłku XVIII wieku liczyli przeszło sto osób, od drobnej, niepiśmiennej szlachty po magnaterię⁶. Kontrolę nad spuścizną literacką czarnoleskiego mistrza przejęli jednak na mocy królewskiego przywileju z 1611 roku jego bratanek (Kochanowscy)⁷, co w sposób naturalny rodzi pytania o stosunek zstępnych poety do sławnego przodka.

Próbę odpowiedzi na sygnalizowany problem stanowi analiza poświęconych potomkom Kochanowskiego druków okolicznościowych z XVII–XVIII wieku⁸. Pomimo podnoszonych w literaturze wątpliwości, na ile panegiryki odzwierciedlały świadomość genealogiczną rodzin⁹ i na ile rzetelnie oddawały ich dzieje¹⁰, nie sposób zaprzeczyć, że zawierały wizję dziejów, jaką zainteresowani chcieli przekazać i utrwalić¹¹.

¹ Zob. Z. Anusik, *Królewska krew. Polscy potomkowie Zygmunta Starego i Katarzyny Telniczanki w czasach staropolskich*, „Przegląd Nauk Historycznych” 17 (2018), nr 2, s. 29–66.

² Ustalenie potomków w linii żeńskiej może być pomocne w badaniach genetycznych, por. niedawne badania i identyfikacja szczątków króla angielskiego Ryszarda III, T.E. King et al., *Identification of the Remains of King Richard III*, „Nature Communications” 5 (2014), *passim*. W przypadku Jana Kochanowskiego ustalenia te mogłyby służyć identyfikacji szczątków (np. z kaplicy Kochanowskich w Zwoleniu) jego potomstwa zrodzonego z Doroty Podlodowskiej, ale nie jego samego (z racji sposobu dziedziczenia mitochondrialnego DNA).

³ J. Orzeł, *Historia – tradycja – mit w pamięci kulturowej szlachty Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, Warszawa 2016, zwłaszcza s. 207–328.

⁴ Zob. A. Betlej, *Sibi, Deo, Posteritati. Jabłonowscy a sztuka w XVIII wieku*, Kraków 2010; J. Rogulski, *Insignia ducalis splendoris. Splendor rodziny książąt Sanguszków i środki jego manifestacji od XV do XVIII wieku*, Kraków 2022.

⁵ D. Kupisz, M. Kozdrach, *Kochanowscy w XV–XVIII wieku*, Warszawa 2018, s. 112.

⁶ Informacja na podstawie niepublikowanych jeszcze wyników badań własnych.

⁷ J. Karpińska-Krauze, *Zaległe grzywny i darowane tantiemy. O konsekwencjach sławy*, w: *Wiązania sobótkowe. Studia o Janie Kochanowskim*, red. E. Lasocińska, W. Pawlak, Warszawa 2015, s. 362–365.

⁸ Z rozważań wyłączono druki odnoszące się do ich współmałżonków.

⁹ J. Rogulski, *Nowożytny ród szlachecki jako „wspólnota pamięci”. Przypadek książąt Sanguszków (XV–XVIII w.)*, „Przegląd Historyczny” 108 (2017), z. 3, s. 492.

¹⁰ J. Dumanowski, *Domus, gens, familia. Więzy rodowe szlachty polskiej w czasach saskich*, w: *Między barokiem a oświeceniem. Obyczaje czasów saskich*, red. K. Stasiewicz, S. Achremczyk, Olsztyn 2000, s. 22.

¹¹ S. Baczewski, *Mit początku i władza szlachty. Dyskurs genealogiczno-historyczny w XVII-wiecznych kazaniach pogrzebowych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 3 (2006), s. 41; W. Chorążyczewski,

Celem analizy wskazanych tekstów okolicznościowych było zweryfikowanie, czy odwoływano się w nich do Kochanowskiego, a w przypadku odpowiedzi negatywnej określenie, czy wynikało to z braku wiedzy czy woli (a zatem świadomego odrzucania tej tradycji) poprzez ustalenie: 1) do jak odległej przeszłości sięgano; 2) ile pokoleń obejmowała (eksponowana) wiedza o przodkach (z wykluczeniem przodków fikcyjnych i błędnych); 3) czy były różnice w zakresie znajomości i woli eksponowania przodków w linii męskiej i żeńskiej; 4) jaki był status przodków, których najchętniej przywoływano. Istotną kwestią było również ustalenie, w jakim stopniu prezentowane w panegirykach informacje stanowiły wyraz rodzinnej tradycji (świadomości genealogicznej), a w jakim odbicie literatury genealogicznej (herbarzy). W badaniach wykorzystano narzędzia należące do warsztatu historycznego (zwłaszcza genealogii) i literaturoznawczego (komparatystyki). Świadomie zrezygnowano przy tym ze stosowania metody retrogresywnej rekonstrukcji genealogii na rzecz czytelniejszego w odniesieniu do podejmowanego zagadnienia układu chronologicznego. Zawarte w tekstach informacje o krewnych i powinowatych konfrontowano ze źródłami archiwalnymi oraz aktualną literaturą, a w kontekście pochodzenia przekazywanych informacji – literaturą dostępną w czasach współczesnych drukom.

Pierwszy z planowanego cyklu artykułów poświęcono potomkom najstarszej z córek poety, Ewy Owadowskiej, a ściślej potomkom jej córki – Zuzanny Wołuckiej, uwiecznionej w druku *Sphinx Samsonica* (zawierającym jeden z najstarszych wizerunków poety), dla której – jak stwierdza Ewelina Drzewiecka – „pokrewieństwo [...] z Janem Kochanowskim było niewątpliwie nobilitacją”¹². Co ważne, ta część descendentów czarnoleskiego mistrza, choć w kolejnych pokoleniach reprezentowana niemal wyłącznie przez kobiety (por. tabl. 1), wykazywała silne przywiązanie do jego „miejsca pamięci”¹³. Przejęta przez Ewę Owadowską wieś Wola Paciorkowa (część majątku ziemskiego poety)¹⁴ utrzymała się w rękach jej spadkobierców do końca XVIII wieku¹⁵. Zachowała się także więź z ufundowaną przez Zuzannę Wołucką przy zwoleńskim kościele, w sąsiedztwie mauzoleum Jana z Czarnolasu, kaplicą św. Stanisława

S. Roszak, *Pamięć Domu Komierowskich. Studium z dziejów rodu szlacheckiego w XVIII wieku*, Toruń 2002, s. 39; por. M. Koczerska, *Świadomość genealogiczna możnowładztwa polskiego w XV w. Podstawy i środki wyrazu*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 2, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1982, s. 270, 319, 321.

¹² E. Drzewiecka, *Na pograniczu kultur. Emblematyka i antyk jako główne pierwiastki konstruujące hybrydyczne siedemnastowieczne dzieło „Sphinx Samsonica...”, „Terminus” 14 (2012), z. 25, s. 209.*

¹³ Por. J. Orzeł, *Historia – tradycja – mit...*, s. 193, 196–197, 202–203.

¹⁴ J. Gacki, *O rodzinie Jana Kochanowskiego, o jej majątkościach i fundacjach kilkanaście pism urzędowych*, Warszawa 1869, s. 127; D. Kupisz, M. Kozdrach, *Kochanowscy...*, s. 106.

¹⁵ AGAD, ASK I, sygn. 67, k. 99v; BC, rkps 1099, s. 328; PSHG IH PAN, Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego województwa sandomierskiego w dobie Sejmu Wielkiego, hasło: Wola Paciorkowa.

(zwaną kaplicą Owadowskich). Jeszcze w drugiej połowie XVIII wieku grzebani byli w niej potomkowie fundatorki¹⁶.

Podstawę źródłową rozważań nad genealogią eksponowaną przez tę część zstępnych poety stanowią cztery notowane przez *Bibliografię polską* Karola Estreichera panegiryki poświęcone potomkom Zuzanny z Owadowskich Wołuckiej (tabl. 1)¹⁷. W kolejności chronologicznej są to druki: *Falces avitae* Wojciecha Zatońskiego (1696) ku czci zmarłej kasztelanowej sieradzkiej Zofii z Olszowskich Lipskiej (IV pokolenie)¹⁸; *Chwalebny zawód* Krzysztofa Wierzbickiego (1699) przygotowany na pogrzeb podkomorzanki sieradzkiej Konstancji Zapolskiej (IV pokolenie)¹⁹; *Niebo herbownego Księżyca* Samuela Wysockiego (1732) napisane dla uświetnienia ślubu starościanki gostyńskiej Zofii Granowskiej (VI pokolenie) z chorążym buskim Tomaszem Lipskim²⁰; anonimowy, choć na podstawie odręcznej adnotacji na stronie tytułowej jednego z egzemplarzy Biblioteki Narodowej w Warszawie przypisywany Andrzejowi Wolskiemu, *Panegyricus probatissimo magistro belli in toga* (1757) sławiący wojewodę rawskiego Kazimierza Granowskiego (VI pokolenie) z okazji objęcia urzędu²¹. Z powodu ograniczonego zakresu eksponowania wątków genealogicznych z rozważań wyłączono mowę pogrzebową Franciszka Rychłowskiego ku czci kasztelana rozpierskiego Feliksa Walewskiego (VI pokolenie) z 2 września 1755 roku, wydaną później drukiem w większym zbiorze (1759)²².

¹⁶ M. Kozdrach, *Nekropolia Kochanowskich? Osiemnastowieczne pochówki w kaplicach zwoleńskiego kościoła w świetle metryk parafialnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 70 (2022), nr 2, s. 214–215. Warto również odnotować, że w kościele w Zwoleniu odbył się ślub Zofii Olszowskiej (praprawnuczki poety) z Aleksandrem Lipskim (1 marca 1679), Archiwum parafii Zwoleń, Księga małżeństw 1667–1785, s. 24. Na znaczenie fundacji rodowych w zachowaniu ciągłości tradycji i umacnianiu spójności rodu uwagę zwracała Maria Koczerska (*Świadomość genealogiczna...*, s. 289).

¹⁷ Zob. *Bibliografia polska* [Estreicherów], t. 17, Kraków 1899, s. 336; *ibidem*, t. 26, Kraków 1915, s. 516; *ibidem*, t. 32, s. 481–482; *ibidem*, t. 33, Kraków 1939, s. 468; *ibidem*, t. 34, Kraków 2000, s. 411.

¹⁸ W. Zatoński, *Falces avitae ad lauream vernantis gloriae messem in Elysiis aeternitatis destinatae, atque inter parentalibus iusta Illustrissimae Dominae Sophiae Olszowska, in Lipie Lipska comitis S.R. Imperii, castellanae Siradiensis Illustrissimo ac Magnifico Domino D. Alexandro Felici in Lipie Lipski comiti S.R. Imperii, castellano Siradiensi, capitaneo Inowłodensi, Rzeczyceński, Ravensi, etc. etc.*, Warszawa: kolegium pijarów, 1696. Za udostępnienie druku składam podziękowania Pani dr Agnieszce Franczyk-Cegle i Panu dr. Konradowi K. Szymańskiemu z Działu Starych Druków Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.

¹⁹ K. Wierzbicki, *Chwalebny zawód do kresu szczęśliwego Wielmożnej J.M. Panny Konstancyi Eleonory z Rokszyce Zapolskiej podkomorzanki sieradzkiej z herbownego Pobogu a jaśnie z przezornych cnót poszlakowany, i ojczystym rymem Jaśnie Wielmożnemu J.M.P. Franciszkowi z Rokszyce Zapolskiemu, kasztelanowi wieluńskiemu. Jaśnie Wielmożnym, Wielmożnym, Ich Mościom koligatom, na ozdobę rozrzuwionym w żalu sercom, na pociechę wszystkim, na zbudowanie, Warszawa: kolegium pijarów, 1699.*

²⁰ S. Wysocki, *Niebo herbownego Księżyca niezgasłą honorów imienia i zasług pełnią J. Oświeconą skoligowanych Domów konstelacją, z nieomylnych dalszych fortun prognostykiem wypogodzone, na nowiu doszłego szczęśliwie maryjażu W.J. Panny Zofii Granowskiej starościanki gostyńskiej z W.J. Panem Tomaszem z Lipia Lipskim chorążym buskim*, [Warszawa: kolegium pijarów] 1732.

²¹ *Panegyricus probatissimo magistro belli in sago, spectatissimo moderatori in toga, optimo utrinque senatori. Illustrissimo, Excellentissimo Domino Domino Casimiro comiti de Granow Granowski Ravensi palatino. Equiti Beatae Mariae de Monte Carmelo, et S. Lasari Hierosolimitani*, [Kalisz]: kolegium jezuitów, 1757.

²² F. Rychłowski, *Mowa na pogrzebie J.W. [ego]m[os]ci Pana Feliksa z Walewic Kolumny Walewskiego kasztelana rozpierskiego [...] w kościele dóbr dziedzicznych Buczek nazwanych w województwie sieradzkim, po skruszonych kopiach, i odprawionych pogrzebowych ceremoniach, miana, w: Mowy wyborne*

Protoplasta (mityczny)

Powszechnie stosowaną w panegyrykach metodą dowodzenia znakomitości rodzin było wykazywanie ich dawności²³, najczęściej przez przywoływanie wybitnych, często odległych, a nieraz mitycznych, przodków²⁴. Nierzadkie były odniesienia do antyku. W omawianych drukach odwoływano się jednak do postaci osadzonych w czasach związanych ze świetnością Rzeczypospolitej.

Spośród analizowanych druków najgłębiej w przeszłość sięga *Niebo herbownego Księżyca*. Wysocki umieścił początki rodu (heraldycznego) Zofii Granowskiej w okresie panowania Władysława Hermana („sub Vladislao Primo ad annu[m] 1000”, k. Bv)²⁵, choć wzmiankowanych z imienia protoplastów starościanki gostyńskiej osadził w XIII i XIV wieku. Dłuższą metrykę, co w kontekście zagadnienia trwałości pamięci i dumy z pochodzenia po kądzieli warto podkreślić, przypisał przy tym rodzinie jej matki. Pierwszym z Lipskich jest tu Predysław, „hetman” księcia Konrada mazowieckiego (k. M)²⁶, a z Granowskich – dopiero marszałek wielki koronny Rafał Granowski (k. E₂v–Fv), legendarny przywódca tzw. rokoszu gliniańskiego (1379)²⁷.

Opis dziejów rodziny Zofii z Olszowskich Lipskiej w *Falces avitae* sięga XIV wieku. Topos „starożytności domu” kasztelanowej sieradzkiej podobnie oparto tu na przodkach w linii żeńskiej – Wołuckich herbu Rawicz i postaci Abrahama Wołuckiego, żyjącego w czasach Kazimierza Wielkiego (k. E₂v)²⁸. Przodków Olszowskich ukazano dopiero od XVII wieku.

W *Panegyricus* o dawności i świetności rodziny Kazimierza Granowskiego świadczą jego przodkowie po mieczu, spośród których najdawniejszym jest, znany już z druku na cześć siostry wojewody rawskiego, fikcyjny przywódca rokoszu gliniańskiego – Rafał Granowski (k. C₃v i nast.).

Zaledwie do XVI wieku sięgał w druku ku czci Konstancji Zapolskiej Wierzbicki. W *Chwalebny zawodzie* o świetności rodziny świadczyć miała jednak nie jej dawność, ale – zgodnie z inną konwencją panegyryczną znaną z kazań z XVII–XVIII wieku – rzekome związki z historycznymi władcami²⁹. A Zapolscy utożsamiali się

z różnych polskich krasomówców i dziejopisów wyjęte, a ku sławie i pożytkowi Polaków z przydatkiem listów wydane, Lublin: kolegium jezuitów, 1759, s. 342–355.

²³ J. Orzeł, *Historia – tradycja – mit...*, s. 198.

²⁴ A.S. Czyż, Pacowska „pompa funebris” – pamięć o zmarłych jako element propagandy rodu, w: *Cywilizacja prowincji Rzeczypospolitej szlacheckiej. Cykl 2: Nie wszystkim umrę. Pamięć o zmarłych w kulturze staropolskiej*, red. A. Jankowski, A. Klonder, Bydgoszcz 2015, s. 95; S. Baczewski, *Szlachectwo. Studium z dziejów idei w piśmiennictwie polskim. Druga połowa XVI wieku–XVII wiek*, Lublin 2009, s. 238–239; *idem*, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 41.

²⁵ Por. B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego. Na pięcioro ksiąg rozdzielone*, Kraków: Maciej Garwolczyk, 1584, s. 376.

²⁶ Por. W. Zatoński, *Falces avitae...*, k. G₂v.

²⁷ Por. M. Matwijów, *Tradycja rękopiśmienna „Rokoszu gliniańskiego” w XVII–XVIII w.*, „Studia Źródłoznawcze” 55 (2017), s. 175.

²⁸ Por. B. Paprocki, *Herby rycerstwa...*, s. 429.

²⁹ S. Baczewski, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 50. Motyw ten, stosowany pierwotnie w panegyrykach na cześć magnatów, trafił z czasem do druków okolicznościowych poświęconych rodzinom o niższym statusie, podpadłym, jak Podlódzowscy (wywodzeni od ks. Leszka I), czy pnącym się w hierarchii, jak Kochanowscy

ze swojsko brzmiącymi Zapolyami³⁰, w tym z królem węgierskim Janem Zapolyą (zm. w 1540 r.):

Stara to jest PODKOWA i dróg jest wiadoma
 Odległych, jak i przykrzych, nie spleśniała Doma:
 Przeszła ta Eliptyki Sarmackich Tryjonów
 Aż Najwyższego Stopnia dotknęła się tronów
 Sławnych Węgrów Korony wieloważnej w JANIE
 Wzdyc jej to samo Imię za Koronę stanie
 Przeszła i Siedmiogrodzkich Godności granice
 Naznaczyła śladami Cieszyńskie Stolicy
 Jakby Polski horyzont na bieg jej był mały
 Wyłot sobie znalazła za Karpackie skały.
 (k. D₂v)

Aluzyjny ton wiersza rozstrzyga marginalium „Jan Zapolka [sic!] **Pobóg** [podkr. M.K.], król węgierski”, wsparte mało dziś czytelnym autorytetem historiografii węgierskiej („*ex Chron. Hung.*”), zapewne *Chronologii* Abrahama Bakschaya³¹. Chwała królewskiej korony miała być zatem substytutem dawności.

Wywód przodków

Zakres danych genealogicznych eksponowanych w panegirykach jest różny, ale w żadnym z nich nie przedstawiono kompletnego ciągu pokoleń między współczesnymi

(rzekomi potomkowie króla węgierskiego Macieja Korwina), zob. J. Orzeł, *Historia – tradycja – mit...*, s. 196; T. Bernatowicz, *Mitra i buława. Królewskie ambicje książąt w sztuce Rzeczypospolitej szlacheckiej (1697–1763)*, Warszawa 2011, s. 124–163; J. Pietrzak, *Legenda genealogiczna i heraldyczna rodu Sobieskich jako element propagandy rodowej*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 15(26) (2016), s. 61; S. Baczewski, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 46; D. Kupisz, M. Kozdrach, *Kochanowscy...*, s. 23–24. Pewne „wątki dynastyczne” wskazać można także w pozostałych tekstach. W utworze *Niebo herbownego Księżyca* eksponowano fakt, że ojcem chrzestnym Zofii Granowskiej był król August II (k. D₂v). Z kolei Granowscy często przywoływali postać Elżbiety Granowskiej, trzeciej żony Władysława Jagiły (k. C₃r).

³⁰ Podobne brzmienie nazwisk było niejednokrotnie czynnikiem ułatwiającym przypisywanie sobie pokrewieństwa z rodami panującymi, zob. A. Zajączkowski, *Szlachta polska. Kultura i struktura*, Warszawa 1993, s. 50; A.S. Czyż, *Pacowska „pompa funebris”...*, s. 95; eadem, *Włosi w kręgu rodziny Paców*, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 4, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2013, s. 178–179. Warto zauważyć, że takie uzurpacje w odniesieniu do nazwisk szlacheckich, choć także nie nadzwyczajne, były ścigane i tępione, por. W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, s. 51, przyp. 45; W. Nowosad, *Konopaccy herbu Odwaga – dzieje pomorskiej rodziny senatorskiej w XV–XVIII wieku*, Warszawa 2014, s. 331–334; Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*, Kielce 1985, s. 178–179 (tu w kontekście podszywania się plebejuszy pod znane rody szlacheckie).

³¹ A. Bakschay, *Chronologia, de Regibus Hungaricis*, Kraków: [Mateusz Siebeneicher], 1567, k. G_{ii}r. Oczywiście ani w tej, ani we wcześniejszych kronikach (np. Jánoša Thurócziego) nie mogło być mowy o pochodzeniu władcy z polskiej szlachty (zwłaszcza ginących w tym czasie jeszcze w mrokach dziejów drobnych dziedziców Zapola). Por. J. de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, vol. 1: *Textus*, ed. E. Galántai, J. Kristó, Budapest 1985, s. 291.

członkami rodziny a wskazywanym w tekście protoplastą. Należy jednak pamiętać, że choć kwestie pokrewieństwa i powinowactwa były dla szlachty – czy to przez wzgląd na przepisy dotyczące spadkobrania³² i zawierania małżeństw³³, czy aktywność publiczną, zwłaszcza przy sprawowaniu niektórych urzędów (kościelnych) i ubieganiu się o ordery³⁴ – niezwykle istotne, często, jak zauważa Włodzimir Dworzaczek, nawet wyżsi urzędnicy mieli problem, by wymienić wszystkich swoich pradziadków³⁵. W dotychczasowej literaturze zwracano uwagę, że pamięć o przodkach powinna sięgać co najmniej do czwartego pokolenia wstecz³⁶, zakres wiedzy przeciętnego ziemianina o genealogii własnej rodziny określa się jednak na w przybliżeniu trzydzieści osób³⁷. W przypadku panegiryków zaś przypisywana im funkcja legitymizacyjna³⁸ determinowała zasięg wywodu przodków³⁹. Dane wykraczające poza krąg objęty pamięcią emocjonalną uznać przy tym należy za przejaw propagandy⁴⁰.

Analizowane druki nie zawierają wywodu przodków *sensu stricto*, ich funkcję spełniają swoiste katalogi krewnych, zwykle w układzie chronologicznym.

Na tle stosunkowo szeroko zarysowanych w *Falces avitae* dziejów rodziny kasztelana sieradzkiego Feliksa Aleksandra Lipskiego (por. k. G₂v–I₂r) zaskakuje związość wywodu jego zmarłej żony. Z przodków Zofii Olszowskiej, która – co warto podkreślić – wśród prapradziadów miała aż dwóch wybitnych humanistów: Jana

³² Porządek dziedziczenia: zstępni, rodzeństwo zmarłego, wstępni, krewni boczni (według bliższości pokrewieństwa) aż do VIII stopnia komputacji kanonicznej, zob. T. Ostrowski, *Prawo cywilne narodu polskiego*, Warszawa: kolegium pijarów, 1787, s. 183–196; P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Lwów 1910, s. 28–36; J. Pielas, *Podziały majątkowe szlachty koronnej w XVII wieku*, Kielce 2013, s. 31–35; M. Koczerska, *Świadomość genealogiczna...*, s. 278.

³³ Prawo kościelne zakazywało małżeństw między krewnymi do IV stopnia komputacji kanonicznej, zob. W. Dworzaczek, *Genealogia*, s. 19–20; M. Koczerska, *Świadomość genealogiczna...*, s. 278.

³⁴ Odnaczony Orderem św. Stanisława, musiał się wylegitymować szlacheckim pokoleniem z ośmiu przodków (po czterech ze strony ojca i matki), por. *Postanowienie i opisanie kondycji Orderu S. Stanisława*, [Warszawa: s.n. 1765], k. nlb. (pkt. 3).

³⁵ W. Dworzaczek, *Genealogia*, s. 51, przyp. 48. Por. K. Długosz, „Aby wiedzieli, gdzie gniazdo nasze leży i skąd przodków naszych originem mamy”. *Genealogia Topolskich herbu Nałęcz z ziemi sanockiej z XVII w.*, „Klio” 59 (2021), nr 3, s. 229–231.

³⁶ W. Chorążyczewski, S. Roszak, *Pamięć Domu Komierowskich...*, s. 40.

³⁷ O. Winnyczenko, *Rodzice, krewni i powinowaci a pamięć rodowa szlachty województwa ruskiego w XVII wieku (w świetle akt sejmikowych deductionis nobilitatis)*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 6 (2014), s. 38; M. Koczerska, *Świadomość genealogiczna...*, s. 278, 281.

³⁸ W. Chorążyczewski, S. Roszak, *Pamięć Domu Komierowskich...*, s. 38; S. Baczewski, *Szlachectwo...*, s. 241; *idem*, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 52; A. Betlej, *Sibi, Deo, Posteritati...*, s. 152.

³⁹ „Im więcej zaś generacji wślawiło się pracą dla pomyślności ogółu, tym wspanialej prezentował się ród i tym bardziej zasługiwał na nagrody w postaci kolejnych przywilejów, stanowisk i dóbr. Stąd usilne próby poszukiwania rodowych początków w starożytności”, M. Piskała, *Szlachecki portret rodzinny, czyli o prywatności na użytek sfery publicznej na przykładzie literatury heraldycznej i kazań pogrzebowych w dawnej Polsce*, „Barok” 18 (2011), nr 2(36), s. 48.

⁴⁰ Por. A. Zajączkowski, *Szlachta polska...*, s. 28; M. Kuran, *Biografia w kazaniach pogrzebowych Jakuba Olszewskiego*, „Autobiografia” (2018), nr 2(11), s. 96; *idem*, *Utwory funeralne ku czci księcia Janusza Wiśniowieckiego (Czarliński, Giżycki, Fatowicz). U genezy eposu biograficznego Samuela Twardowskiego*, „Napis” 9 (2003), s. 76; A.S. Czyż, *Pacowska „pompa funebris”...*, s. 95.

z Czarnolasu i Andrzeja Frycza Modrzewskiego⁴¹, w tekście odnotowano jedynie jej ojca (k. Er), wojewodę rawskiego Hieronima Olszowskiego (zm. w 1677 r.)⁴² oraz idących ze strony matki: dziada (k. F) – kasztelana małogoskiego Sebastiana Wołuckiego (zm. w 1648 r.) i, już bez wskazania stopnia pokrewieństwa, pradziada (k. E₂v) – podsędka ziemskiego rawskiego Jana Wołuckiego⁴³ (zob. tabl. 2). Wcześniejsze pokolenia Wołuckich, reprezentowane w tekście przez wspomnianego już Abrahama oraz poległego w walkach z Krzyżakami Jakuba (k. E₂v), trudno uznać za spójną kontynuację wywodu.

Taki sposób ujęcia genealogii w *Falces avitae* może odzwierciedlać brak wiedzy, czy raczej, jak wskazywałoby pominięcie w druku Waleriana Olszowskiego (zm. w 1650 r.), wprawdzie tylko drążkowego, ale jednak kasztelana (spicymierskiego), a przede wszystkim dziadka zmarłej⁴⁴, brak woli owdowiałego Feliksa Aleksandra Lipskiego do kultuwowania pamięci o rodzinie żony. Najwidoczniej kasztelan sieradzki zlecił napisanie panegiryku na podstawie znanych sobie bądź dostępnych w ówczesnej literaturze informacji.

Program wywodu genealogicznego podkomorzanki sieradzkiej Konstancji Zapolskiej w *Chwalebnym zawodzie* także zamykał się w zaledwie dwóch pokoleniach (rodziców i dziadków zmarłej), co zasygnalizowano stemmatami już we wstępie druku (k. B₂r–C₂v)⁴⁵. Herby i towarzyszące im nazwiska – Pobóg Zapolskich, Rawicz Wołuckich, Dołęga Lasockich i Łabędź Owadowskich – tworzyły zresztą ramę genealogicznej narracji wiersza. Szczegóły o antenatach (imiona, urzędy, stopnie pokrewieństwa) wyprowadzono w większości do komentarzy marginalnych. Nieraz jednak komentarze te jedynie dublowały lakoniczne informacje podane w wierszu⁴⁶:

Zygmunt Zapolski Kasztelan	Że w Ojcu KAZIMIERZU czytam Przodków całych	
Wieluński Ociec Kazimierza	Syn to był kasztelana który w swym Imieniu	
Podkomorzego Sieradzkiego	Sławą jak Zygmunt dzwonił swemu Pokoleniu	(k. Ev)

⁴¹ T. Sławiński, *Olszowscy herbu Wilczekosy. Stan badań nad genealogią rodziny*, w: *Studia genealogiczne*, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2016, s. 122.

⁴² Por. *ibidem*, s. 133–134 oraz tabl. 3 na s. 180.

⁴³ Por. K. Niesiecki, *Korona Polska przy złotej wolności starożytnymi wszystkich katedr, prowincji, i rycerstwa klejnotami heroicznym męstwem i odwagą, najwyższymi honorami; a najpierwej cnotą, pobożnością i świętobliwością ozdobiona*, t. 4, Lwów: kolegium jezuitów, 1743, s. 592–594; W. Urban, *Wywody szlachectwa kanoników i prałatów krakowskich (1550–1600)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 4(15) (1999), s. 175; *Urzędnicy województwa rawskiego*, oprac. K. Chłapowski, A. Haratym, w: *Lauda ziemi rawskiej i województwa rawskiego 1583–1793*, red. M. Nagielski, Warszawa 2017, s. 305 (opracowanie podaje podsędków ziemskich rawskich dopiero od 1561 r., s. 313).

⁴⁴ Por. T. Sławiński, *Olszowscy...*, s. 180, tabl. 3.

⁴⁵ Dwukrotne w wierszu przywołano koligację z Warszuckimi (k. E₂r–E₂v), z których pochodziła prababka Konstancji po babce ojczyściej. Choć sama miecznikówna łączyczka nie pojawia się w tekście ani w komentarzach, tę zawołaną wzmiankę uznać można za najodleglejszy punkt drzewa genealogicznego podkomorzanki sieradzkiej.

⁴⁶ W przypadku innych krewnych nie zachowano konsekwencji, por. k. E₂r–E₂v.

Z Lasockich Matka Przydał mi DOŁĘGĘ klejnot zacnej Matki
 Podkomorzego sieradzkiego W którym się Krwi poważnej zamknęły dostatki
 LASOCKICH i WARSZYCKICH przy PODKOWIE STRZAŁA
 ABDANK jakby wdzięczności tytuł napisała

(k. E₂v)

Z Wołuckich Matka Konstancyi [...] Wnet jej przełożyła
 Chwałę z Matki klejnotów przezorna Lucyna
 Okiełznanego na bieg WOŁUCKICH URSYNA

(k. Fv)

Wyłącznie w marginaliach wzmiankowani zostali (z błędami) macierzysty dziad (kasztelan małogoski Sebastian Wołucki, zm. w 1648 r.) oraz babka (stolnikówna sandomierska Zuzanna Owadowska) podkomorzanki sieradzkiej (k. Fv–F₂r)⁴⁷.

Stosunkowo krótki wywód trudno wiązać tylko ze średnio- czy nawet drobnoszlacheckim pochodzeniem Zapolskich⁴⁸ (zob. tabl. 3), skoro w *Śladach cnych przodków* napisanych przez Franciszka Ponińskiego na pogrzeb podkomorzego sieradzkiego (1694), a więc zaledwie kilka lat przed *Chwalebnyim zawodem*, wyeksponowano jeszcze dziada Kazimierza, a pradziada Konstancyi, podsędka ziemskiego sieradzkiego Stanisława Zapolskiego⁴⁹. Wykluczenie z polityki pamięci pierwszego w rodzinie urzędnika ziemskiego, posła sejmowego i deputata trybunalskiego⁵⁰ może dziwić. Równoczesne wprowadzenie narracji o pokrewieństwie z Zapolyami wskazuje jednak na działania Franciszka Antoniego Zapolskiego, niewątpliwego zleceniodawcy obu wspomnianych utworów, zmierzające do wykreowania nowej, odpowiadającej jego statusowi po osiągnięciu krzesła senatorskiego (od 1697 r. był kasztelanem sieradzkim)⁵¹ wizji swego pochodzenia.

W obszernych partiach *Nieba herbownego Księżyca* poświęconych genealogii Zofii z Granowskich Lipskiej wywód jej przodków nie został wyraźnie zaznaczony. Krewnych po mieczu i po kądzieli wpisano w wierszowany katalog, prezentujący w układzie chronologiczno-genealogicznym najbardziej heroiczne epizody z życia

⁴⁷ Sebastian Wołucki wymieniony wśród braci, współzałożycieli kolegium jezuitów w Rawie. Dziadem Konstancyi mianowany został biskup kujawski Paweł Wołucki. Z kolei babka Konstancyi błędnie określona została mianem stolnikowej (zamiast stolnikówny) sandomierskiej.

⁴⁸ Por. S. Baczewski, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 49–50.

⁴⁹ F. Poniński, *Ślady cnych przodków i cnoty torem znaczne herbowną Podkową w śmiertelnym życia biegu Wielmożnego Jegomości Pana P. Kazimirza Aleksandra z Rokszyć Zapolskiego podkomorzego sieradzkiego wyrażone*, Kalisz: kolegium jezuitów, 1694, k. B₂v.

⁵⁰ *Urzednicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993, s. 161; *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis, cz. 1: 1578–1620*, oprac. H. Gmiterek, Warszawa 2017, s. 102, 146; *Posłowie ziemscy koronni 1493–1600*, red. I. Kaniewska, Warszawa 2013, s. 332.

⁵¹ *Urzednicy województw łęczyckiego...*, s. 213. O dostosowywaniu pamięci o dziejach rodziny do aktualnej sytuacji zob. J. Rogulski, *Nowożytny ród...*, s. 519.

członków rodzin Granowskich i Lipskich. Tekst pozbawiono niemal zupełnie informacji o stopniach pokrewieństwa⁵², a imiona i nazwiska oraz urzędy osób opiewanych w kolejnych strofach zawarto w marginaliach.

Choć agnatów starościarki gostyńskiej ukazano od mitycznego marszałka Rafała Granowskiego (k. Gv–Ir), prezentacja najdawniejszego pokolenia – aż po rzekomego Jerzego Granowskiego, zmarłego bezpotomnie – stanowi jedynie odbicie ówczesnej, ograniczonej wiedzy o dziejach rodzin Pileckich i Granowskich⁵³. Pierwszym przodkiem potwierdzonym źródłowo, a jednocześnie jedynym, którego pokrewieństwo z bohaterką utworu określono w tekście („Dziad *Neosponsae*”, k. Iv), jest Wincenty Granowski (zm. po 1707 r.)⁵⁴. W linii żeńskiej katalog prezentuje podobny poziom. W wymiarze historycznym (nie mitycznym) sięga jednak wstecz czwartego pokolenia (k. Mv) – do sędziego ziemskiego rawskiego Wawrzyńca Lipskiego (zm. w 1616 r.)⁵⁵.

Dla Kazimierza Granowskiego, pierwszego w rodzinie senatora, który średnio-szlacheckie (co najwyżej) pochodzenie kompensował sobie ekspozowaniem (m.in. na pieczęciach starościńskich radomskich) przynależności do francuskiego rycerskiego zakonu św. Łazarza i NMP z Góry Karmel⁵⁶, szczególnie istotne (ze względów prestiżowych i praktyczno-politycznych) było wykazanie dawności i świetności pochodzenia⁵⁷. Rozbudowany program genealogiczny *Panegyricus*, oparty na utrwalonej w herbarzach i rękopiśmiennej tradycji *Rokoszu gliniańskiego* mitycznej wizji Granowskich jako przodków licznych Leliwitów piszących się „z Granowa”⁵⁸, czynił obejmującego w 1757 roku urząd wojewodę rawskiego (*homo novus* w senacie) spadkobiercą chwały i dostojeństwa wymarłych (lub za takie uchodzących) „rodów senatorskich”:

⁵² W panegiryku jest mowa o dziadku Zofii Granowskiej (*Niebo herbownego Księżyca...*, k. Iv) i jej braciach rodzonych oraz bracie stryjecznym (k. Or). Wojciech Lipski nazywany jest także synem wojewody rawskiego Kaspra Lipskiego, ale bez wskazania pokrewieństwa z Zofią Granowską (k. Nr).

⁵³ Ówczesna tradycja od Wincentego Granowskiego wywodziła Pileckich, od Rafała Granowskiego – Sieniawskich, od Jana Granowskiego – Brozdowskich, a od Jerzego Granowskiego – Granowskich, zob. S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, Kraków: Franciszek Cezary, [1643], s. 72; por. W. Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego. Wiek XIV–XV*, Warszawa 1971, s. 31–32, 34–37.

⁵⁴ Por. Teki Dworzaczka [dalej: TD], Grodzkie i ziemskie, Kościan, Inskrypcje, 8852 (nr 310) 1707.

⁵⁵ Pominięty został ojciec Wawrzyńca i Franciszka Lipskich, Andrzej, żonaty z Emerencjaną Rembieleńską, por. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 14, Warszawa 1911, s. 339.

⁵⁶ Na ostatniej, używanej jeszcze w 1754 roku, pieczęci starościńskiej radomskiej Kazimierza Granowskiego legenda, ułożona w dwóch wersach w otoku, zyskała brzmienie: „CASIMIRUS IN GRANOW GRANOWSKI RADOMIENSIS CAPITANEUS COLLONELUS ARHLE(?) // REGNI EQUES B(*eat*)e • V(*irginis*) • MARIAE()S(*ancti*) L(*azari*) • H(*ierosolymitani*) • DE MONTE CARMELO”. Insignia orderu wyobrażono też w polu pieczęci, pod otoczoną panopliami tarczą z herbem Leliwa, APL TKL 273, s. 191; APR HPZ 1178, s. 34. W dotychczasowej literaturze pojawia się informacja, że kawalerem Orderu św. Łazarza był ojciec Kazimierza, gen. Franciszek Hieronim Granowski, zob. A. de Marsy, *Liste des Chevaliers de l'Ordre de Saint-Lazare de Jerusalem et de Notre-Dame du Mont-Carmel de 1610 a 1736*, Paris 1875, s. 44 (z imieniem Franciszek Klaudiusz, odznaczony w 1699 r.). Por. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 7, Warszawa 1904, s. 45.

⁵⁷ J. Drungilas, *Szukając przodków. Poszukiwanie rodowodu przez podkomorzego żmudzkiego Jakuba Ignacego Nagórskiego w II połowie XVIII wieku*, „Rocznik Lituanistyczny” 2 (2016), s. 144; S. Baczewski, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 45.

⁵⁸ B. Paprocki, *Herby rycerstwa...*, s. 382–383; S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 72 i n.; M. Matwijów, *Tradycja rękopiśmienna...*, s. 178, 189 (tu także mowa o wywodzeniu od Granowskich rodziny Tarnowskich).

Pileckich (zm. 1621) i Sieniawskich (zm. 1726, w linii męskiej), a po kądzieli także Lipskich (zm. 1704, w linii męskiej)⁵⁹.

Panegiryk przypomina katalog znany z *Nieba herbownego Księżyca* (choć był pisany prozą). Osobno ujęto w nim charakterystykę członków rodzin Pileckich, Sieniawskich, Granowskich i Lipskich. Jedynie w odniesieniu do agnatów Kazimierza Granowskiego zastosowano określenia stopni pokrewieństwa, zarówno w linii prostej (*atavus, proavus*), jak i bocznej (*frater, patruus*).

Ukazany w *Panegyricus* wywód przodków wojewody rawskiego z pięciu pokoleń w linii ojczyściej tylko do dziada, Wincentego Granowskiego, odpowiada faktycznej genealogii. Kolejne generacje – Władysława⁶⁰, jego ojca, Mikołaja⁶¹, i dziada (a praprapradziada Kazimierza), Sebastiana⁶² – zastąpiono (k. Dv–D₂r) fikcyjnymi postaciami starosty lubelskiego Sebastiana, wojewody lubelskiego Jana i wojewody (?) sandomierskiego Wincentego⁶³ (zob. tabl. 4).

Przeinaczenia i omyłki czy tuszowanie niewygodnych faktów⁶⁴, a nawet jawne fałsze⁶⁵ nie należały do rzadkości w panegirykach⁶⁶, jednak osadzenie fikcyjnych przodków Kazimierza Granowskiego w tak nieodległej przeszłości z przypisaniem im urzędów łatwych do zakwestionowania przez współczesnych, zwłaszcza od czasu wydania pierwszego tomu *Korony Polskiej* Kacpra Niesieckiego z wykazem senatorów⁶⁷, może zaskakiwać, tym bardziej że nie skorzystano tu z sugerowanej wprost w herbarzu Okolskiego możliwości „zawłaszczenia” do tradycji Granowskich senatorów z rodziny Pileckich⁶⁸.

Co równie zaskakujące, *Panegyricus* zawiera, choć w zawołowanej formie, wiadomości o faktycznych przodkach wojewody rawskiego po kądzieli. Wśród koligacji Granowskich (k. D₂v) pierwsze miejsca zajmują nazwiska: Ponińskich – Anny Punińskiej, żony Sebastiana Granowskiego⁶⁹, Piątkowskich – Anny Piątkowskiej,

⁵⁹ K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 3, Lwów 1740, s. 601; *ibidem*, t. 4, s. 92; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 14, s. 341; W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959, tabl. 129. „Zawłaszczenie rodowej chwały wielkiego rodu służyło stworzeniu pozoru znaczenia własnej rodziny”, S. Baczewski, *Szlachectwo...*, s. 244–245. Paradoksalnie Sieniawscy, z którymi pokrewieństwo było w połowie XVIII wieku źródłem prestiżu Granowskich, w końcu XVI wieku sami uzurpowali sobie pochodzenie z Granowa, by wykazać związek z możnymi wówczas Pileckimi, zob. W. Dworzaczek, *Leliwici Tarnowscy...*, s. 31.

⁶⁰ TD, Grodzkie i ziemskie, Kościan, Inskrypcje, 9058 (nr 311) 1715.

⁶¹ TD, Grodzkie i ziemskie, Poznań, Rezygnacje, XVII wiek, część 1, 4758 (nr 1415) 1626.

⁶² TD, Grodzkie i ziemskie, Poznań, Rezygnacje, XVI wiek, 15982 (nr 1404) 1601.

⁶³ Por. *Urządnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban, Kórnik 1991, s. 50–52, 56–58; *Urządnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993, s. 122–126.

⁶⁴ A.S. Czyż, *Pacowska „pompa funebris”...*, s. 98–99; M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii*, Warszawa 2011, s. 301.

⁶⁵ Por. A. Betlej, *Sibi, Deo, Posteritati...*, s. 91, 323–324.

⁶⁶ „[...] legenda zastępowała fakty, zwłaszcza te niekorzystne dla wizerunku rodziny”, W. Chorążyczewski, S. Roszak, *Pamięć Domu Komierowskich...*, s. 39.

⁶⁷ K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 1, Lwów 1728, s. 119–122, 161–162.

⁶⁸ S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 72. Zarówno w *Orbis Polonus*, jak i w *Koronie Polskiej* zasadnicza część haseł poświęconych nominalnie Granowskim odnosi się do Pileckich.

⁶⁹ TD, Grodzkie i ziemskie, Poznań, Rezygnacje, XVI wiek, 11196 (nr 1398) 1572.

żony Mikołaja Granowskiego⁷⁰ oraz (zapisane z błędem) Przyborowskich – Marianny Przyborowskiej, żony Władysława Granowskiego⁷¹ (tabl. 4). Widać zatem, że pamięć o antenatach – czy w tradycji ustnej, czy poprzez dokumenty – sięgała w otoczeniu wojewody do połowy XVI wieku, a jedynie ze względów prestiżowych nie była eksponowana⁷².

Wykazy kolidacji

Prócz bardziej lub mniej szczegółowego wyliczenia krewnych po mieczu i po kądzieli (zawsze w wąskim tych pojęć znaczeniu: jako wspólnota nazwiska ojca i matki) niemal wszystkie druki zawierały wykazy kolidacji. Eksponowanie w literaturze panegirycznej związków, nieraz odległych, z utytułowanymi rodzinami służyło uzasadnieniu aktualnej pozycji bohatera laudacji i wzmocnieniu jego prestiżu⁷³. W omawianych przypadkach wykazy były swoistą kontynuacją wywodu przodków. Obok nazwisk fikcyjnych krewnych i powinowatych ukazywano rodziny babek i prababek nieujęte wcześniej.

Na tle pozostałych panegiryków wyróżnia się *Chwalebny zawód*, w którym kolidacji podkomorzanki sieradzkiej Konstancji Eleonory Zapolskiej w ogóle nie wyeksponowano. O rodzinach, zresztą głównie średnioszlacheckich (zob. tabl. 5), z jakimi Zapolscy (Zapolskie) zawierali małżeństwa w drugiej połowie XVII wieku, świadczą wyłącznie nazwiska i urzędy, jakimi określono zamężne ciotki i siostry cioteczne zmarłej. Inne parantele zostały pominięte.

W *Falces avitae* wykorzystano motyw potwierdzenia pozycji rodziny poprzez kolidacje. Z szesnastu wyliczonych w zestawieniu nazwisk (k. F₂v) jedynie Owadowskich i, być może, Jarzynów⁷⁴ (oraz – przez Wołuckich – Potockich i Kalinowskich⁷⁵)

⁷⁰ *Ibidem*, 15982 (nr 1404) 1601.

⁷¹ TD, Grodzkie i ziemskie, Kościan, Inskrypcje, 6521 (nr 294) 1630.

⁷² Niezwykle interesujące w kontekście świadomości genealogicznej byłoby skonfrontowanie wizji przeszłości rodziny Granowskich utrwalonej w *Panegyricus* z wywodem z ośmiu herbów, jaki Antoni Granowski, brat stryjeczny wojewody rawskiego, musiał przeprowadzić w 1774 roku w związku z odznaczeniem Orderem św. Stanisława, zob. S. Łoza, *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925, s. 72. Niestety, dokumentacji legitymacyjnej starosty tarnogórskiego nie udało się, jak dotąd, odnaleźć.

⁷³ Por. S. Baczewski, *Szlachectwo...*, s. 244–246, 248; A.S. Czyż, *Pacowska „pompa funebris”...*, s. 95; A. Betlej, *Sibi, Deo, Posteritati...*, s. 94.

⁷⁴ Joanna Zapolska, siostra cioteczna Zofii z Olszowskich Lipskiej, była zamężna z kasztelanem sochaczewskim Janem Jarzyną (zm. w 1698 r.), ale jego brat, podkomorzy rawski Abraham, był mężem rodzonej siostry Feliksa Aleksandra Lipskiego, Konstancji, zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 8, Warszawa 1908, s. 280.

⁷⁵ Stanisław Wołucki był żonaty z Katarzyną Potocką, a Filip Wołucki z Elżbietą Kalinowską, zob. Z. Anusik, *Kariery ulubieńców Zygmunta III. Rola polityki nominacyjnej króla w kształtowaniu elity władzy w Rzeczypospolitej w latach 1587–1632*, w: *Faworyci i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej*

wiązać można jednak z genealogią Zofii z Olszowskich Lipskiej⁷⁶. Większość z tych szesnastu rodzin to powinowaci Feliksa Aleksandra Lipskiego⁷⁷ po mieczu (Uchańscy, Ossolińscy, Plichtowie, Brochowscy i Krosnowscy)⁷⁸ i po kądzieli (Lubomirscy, Kalinowscy, Herburtowie i Firlejowie)⁷⁹. Potwierdzać zdaje się zatem przypuszczenie, że owdowiały kasztelan sieradzki nie chciał podtrzymywać tradycji rodzinnej żony, a druk wykorzystał do umocnienia prestiżu własnej rodziny (zob. tabl. 6).

Ślubną laudację Zofii z Granowskich Lipskiej także wzbogaca zamieszczone pod koniec utworu zestawienie rodzin spokrewnionych i spowinowaconych z panną młodą; trzydzieści osiem nazwisk mających reprezentować jej linię ojczystą („Domy skoligowane z JW. I. PP. z Granowa Granowskimi”) to jednak zupełnie fantastyczny w kontekście ówczesnego statusu Granowskich przegląd arystokratycznych elit Rzeczypospolitej (*Niebo herbownego Księżyca*, k. Ov). W gronie tym co najwyżej Krzyckich i Bogatków⁸⁰ można powiązać z genealogią panów z Granowa (por. tabl. 7).

Co ciekawe, „Koligacja JW. Domu Lipskich na Lipiu Hrabiów Ś.P.R.” zestawiona została w *Niebie herbownego Księżyca* raczej poprawnie; szesnastu z dwudziestu siedmiu nazwisk (strofy CCXVI–CCXVII) wiązać można z krewnymi i powinowatymi Lipskich oraz Ossolińskich (por. tabl. 8). W strofie CCXVIII wymieniono jednak nazwiska krewnych starościanki gostyńskiej przez rodzinę Owadowskich:

W też i OLSZOWSCY wnoszą koniunktury
 Prymacyjalne Infuly, Purpury
 A tym przodkuje Matka STAROŚCINY
 Z LIPSKICH GRANOWSKI[E]J na Lipu HRABINY,
 Jakiego byli Przodkowie Honoru,
 Wolno z Pańskiego Jej czytać humoru.
 (k. O₂r)

XV–XVIII w., red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 2006, s. 236–237. Potoccy i Kalinowscy byli też wśród najbliższych powinowatych Maksymilianny z Ossolińskich Lipskiej, matki Feliksa Aleksandra Lipskiego.

⁷⁶ W zestawieniu pominięto Koniecpolskich, z których pochodziła bratowa Zofii z Olszowskich Lipskiej i współmałżonków jej rodzeństwa stryjecznego: Mycielskich, Męcińskich, Głębockich, Kielczewskich, Walewskich, Kretkowskich czy Trzebuchowskich, por. T. Sławiński, *Olszowscy...*, s. 180–181 (tabl. 3).

⁷⁷ Z wyjątkiem Gołyńskich, Jarzynów, Kalinowskich, Krosnowskich, Lubomirskich i Nieborowskich nazwiska powtarza wydany ku czci wojewody kaliskiego *Lament muzy polskiej na pogrzebowym akcie Jaśnie Wielmożnego J[ego]m[os]ci Pana Alexandra Szczęsnego na Lipiu Lipskiego hrabi S.P.R. wojewody krakowskiego*, [Warszawa]: kolegium pijarów, [1703], k. F₂v–Gr.

⁷⁸ Por. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 14, s. 339–340.

⁷⁹ Najbliżsi powinowaci Maksymilianny z Ossolińskich Lipskiej, zob. W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, tabl. 144.

⁸⁰ Ciotką bohaterki panegiryku była starościana żytomińska Apolonia (Apolinara) z Krzyckich Granowska, a wujem podpułkownik wojsk koronnych Kazimierz Bogatko, zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 1, Warszawa 1899, s. 326; *ibidem*, t. 7, s. 43; *ibidem*, t. 13, Warszawa 1909, s. 15.

Ujęcie w tym gronie Mączyńskich⁸¹, a zwłaszcza Stadnickich⁸², wskazuje, że świadomość pochodzenia po kądzieli była wśród Granowskich żywa co najmniej do piątego pokolenia wstecz (por. tabl. 9).

Jeszcze głębiej w przeszłość sięgały koligacje eksponowane w *Panegyricus* Opracowane osobno dla każdej z czterech rodzin, których spadkobiercą miał być wojewoda rawski, zestawienia nazwisk obejmują: u Pileckich – sześć pozycji, u Sieniawskich – czternaście, u Granowskich – czternaście⁸³, a u Lipskich – osiem. Zasięg tych wykazów (ograniczony do powinowatych głównego pnia) i kolejność wzmianek (odpowiadająca, zwłaszcza w przypadku Granowskich, porządkowi małżeństw według generacji) sugerują, że mogły to być wypisy z nieznanych dziś tablic genealogicznych:

Powinowaci Granowskich wzmiankowani			
pokolenie	u A. Bonieckiego	w <i>Panegyricus</i>	kolejność wzm.
I	Anna Punińska (Ponińska)	Ponińscy	1
II	Anna Piątkowska	Piątkowscy	2
III	Baltazar Krzycki	–	–
	Kazimierz Gzowski	–	–
	Kazimierz Wężyk-Rudzki	Wężykowie	3
		Rudzcy	4
Marianna Przyborowska	Grzyborowscy (!)	5	
IV	Barbara Potocka	– ^a	–
	Marianna Karczewska	Karczewscy	6
	Urszula Krasicka	Krasiccy	7

⁸¹ Eufrozyna z Jarzynów Mączyńska kasztelanowa spicymierska była córką kasztelana sochaczewskiego Stanisława Jarzyny i Joanny Zapolskiej, a wnuczką podkomorzego sieradzkiego Kazimierza Aleksandra Zapolskiego i kasztelanki małogoskiej Eufrozyny Wołuckiej, zob. TD, Monografie, Mączyńscy h. Świnka.

⁸² Katarzyna Owadowska, córka stolnika sandomierskiego Filipa Owadowskiego i Ewy Kochanowskiej z Czarnolasu, była żoną podkomorzego sanockiego Jana Adama Stadnickiego, zob. J. Gacki, *O rodzinie Jana Kochanowskiego...*, s. 152; M. Nagielski, *Stadnicki Jan Adam h. Szreniawa (zm. 1651)*, w: PSB, t. 41, Wrocław 2002, s. 388–389.

⁸³ Faktycznie trzynaście, rodzina Wężyk-Rudzkich zapisana została bowiem jako dwie osobne: Wężykowie i Rudzcy.

Powinowaci Granowskich wzmiankowani			
pokolenie	u A. Bonieckiego	w <i>Panegyricus</i>	kolejność wzm.
V	Marianna Lipska	– ^b	–
	–	Małachowscy	8
	Apolonia Krzycka	–	–
	Rozalia Marianna Rosnowska	Rosnowscy	9
	Maria Lubowiecka	–	–
	Jakub Trzciniński	–	–
	Wojciech Wilkowski	–	–
	Kazimierz Bogatko	–	–
Michał Tarnowski	–	–	
VI	Bona Świdzińska	– ^b	–
	Tomasz Lipski	Lipscy	10
	Antoni Strzembosz	Strzemboszowie	11
	Ignacy Pruski	Pruscy	12
	Antonina Waldstein	Hr. Waldstein	13
	Aleksander Butler	Hr. Butler	14
^a rodzina Potockich (innego herbu) wymieniona w wykazie koligacji Sieniawskich ^b osobne wzmianki w innym miejscu			

Zbiór czterdziestu dwu nazwisk miał tworzyć jeden wspólny krąg koligacji (powinowatych) wojewody rawskiego, stąd w zestawieniach nie ma powtórzeń, na przykład Herburtowie czy Opalińscy wzmiankowani jako powinowaci Pileckich nie pojawiają się później przy Sieniawskich. Rodziło to pole do nadużyć w służbie propagandy prestiżu – przykładowo Potoccy wzmiankowani są w tekście tylko raz, przy Sieniawskich (zatem h. Złota Pilawa), choć babka Kazimierza Granowskiego, Barbara z Potockich, wywodziła się z drobnej szlachty tego nazwiska (h. Ostoja?)⁸⁴, niezwiązanej z magnackim domem.

Należy przy tym podkreślić pewną niekonsekwencję występującą w *Panegyricus* Z jednej strony ujęto w tekście drobnoszlacheckich przodków wojewody rawskiego, z drugiej zaś pominięto jego wujostwo (Trzcinińskich, Wilkowskich, Bogatków,

⁸⁴ TD, 6177 (nr 11431) 1703; TD, 7738 (nr 305). Por. S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 14, Warszawa 1917, s. 282.

Tarnowskich), nawet o wyższym – jak kasztelanka poznańska Apolonia *vel* Apolinara Krzycka, żona starosty dybowskiego Ludwika Granowskiego⁸⁵ – statusie społecznym (tabl. 7). Liczne i szczególnie zaskakujące opuszczenia są też widoczne u Sieniawskich (Lubomirscy), a zwłaszcza Lipskich (Humieccy, Lanckorońscy, Mokronowscy). Nie sposób ustalić, na ile były one odzwierciedleniem stosunku Kazimierza Granowskiego do tych osób (i rodzin), na ile zaś wypadkową bieżącej sytuacji politycznej bądź niestarannością panegirysty⁸⁶.

Kwestia prestiżu, bo raczej nie świadomości (jeśli porównać *Panegyricus* i *Niebo herbownego Księżycza*), zaważyła na decyzji, z ilu pokoleń wypisano powinowactwa poszczególnych rodzin. Najgłębiej sięgnięto w przypadku Sieniawskich (osiem)⁸⁷ oraz ich, jak starano się wykazać, bliskich krewnych i duchowych spadkobierców Granowskich (sześć). W przypadku Lipskich powinowatych wypisano zaledwie z trzech generacji⁸⁸.

(Literackie) źródła informacji genealogicznych

Analizowane druki wolne są od typowej dla barokowych panegiryków nachalnej erudycji manifestowanej (nad)używaniem cytatów i odsyłaczy bibliograficznych⁸⁹, co nie znaczy, że ich autorzy nie czerpali ze „skarbcza humanistycznej tradycji”⁹⁰. Najwięcej odwołań do literatury (Klaudiana⁹¹, Horacego⁹², Stephana Petiota⁹³, Stani-

⁸⁵ A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 13, s. 15.

⁸⁶ Nazwisko wojewody nowogródzkiego Józefa Aleksandra Jabłonowskiego jako jedyne zapisano minuskulą – ewidentnie wzięte za nazwę starostwa, a nie nazwisko, zob. *Panegyricus...*, k. Dv. Przypomnieć można też wspomniane już omyłki w zapisie nazwisk Przyborowskich i Wężyk-Rudzkich.

⁸⁷ Radziwiłłów ujętych w *Panegyricus* należy wiązać z Katarzyną z Radziwiłłów Sieniawską, żoną wojewody ruskiego i hetmana wielkiego koronnego Mikołaja Sieniawskiego (zm. w 1569 r.), zob. W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, tabl. 128, 163.

⁸⁸ Dulscy i Krzysztoporscy reprezentowali odpowiednio: Katarzynę Dulską, żonę kasztelana sochaczewskiego Franciszka Feliksa Lipskiego i Zofię Krzysztoporską, żonę wojewody rawskiego Kaspra Zygmunta Lipskiego, zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 14, s. 340, 342.

⁸⁹ W. Pawlak, *Koncept w polskich kazaniach barokowych*, Lublin 2005, s. 261–263; A. Fluda-Krokos, *Rola grafiki i komentarzy w typowych drukach XVII-wiecznych na przykładzie kazania pogrzebowego „Castris et astris...” Aleksandra od Niepokalanego Poczęcia NMP*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Folia 244, Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 15 (2017); autorka (s. 172) doliczyła się aż 239 not marginalnych (w tym 185 bibliograficznych) w tym zaledwie 32-stronicowym druku.

⁹⁰ Por. M. Barłowska, *Ossoliński, Moskorzowski, Sarbiewski – mowy pogrzebowe. Teksty w dialogu*, Katowice 2008, s. 68–71.

⁹¹ W. Zatoński, *Falces avitae...*, k. Av, B₂v, Ev. Por. Claudius Claudianus, *Opera quae extant interpretatione et annotationibus illustravit Gulielmus Pyrrho*, Paris: Frederic Leonard, 1677, s. 4, 26, 145, 150.

⁹² W. Zatoński, *Falces avitae...*, k. B₂v. Por. [Horacy], *Metamorfosi Lirica d’Horatio parafrasato, e moralizzato da Loreto Mattei*, Rieti: Giovanni Pitoni, 1679, s. 158.

⁹³ W. Zatoński, *Falces avitae...*, k. Er. Por. S. Petiot, *Panegyricus Ludovico XIII. Vindici rebellionis, domitori elementorum, aeterno triumphatori*, Bordeaux: Clemente Ferroni, 1637, k. Av–A₂r.

sława Sokołowskiego⁹⁴, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego⁹⁵ czy Alberta Inesa⁹⁶) pojawia się w *Falces avitae*. Zatoński, Wierzbicki i Wolski (?) oszczędniej gospodarowali przypisami, wykazując przy tym predylekcję do kompendiów wiedzy, jak słowniki (Kalepin⁹⁷, Grzegorz Knapski⁹⁸), quasi-encyklopedie (Pliniusz⁹⁹) czy dzieła dydaktyczne (Wergiliusz¹⁰⁰, Gotfryd Lengnich¹⁰¹). Wszyscy trzej, z wyjątkiem wolnego od „znaków erudycji” *Nieba herbownego Księżyca*, odwoływali się zaś do herbarzy Okolskiego i Niesieckiego.

Autorytet *Orbis Poloni* (wyd. 1641–1645), a zwłaszcza *Korony Polskiej* (wyd. 1728–1744), która dla szlachty była podstawowym źródłem informacji o przodkach i koligacjach¹⁰², a nawet swoistym dowodem przynależności stanowej (stąd poczucie krzywdy u rodzin przez heraldyków pominiętych)¹⁰³, przywoływany był w nieoczywistym, choć zgodnym zapewne z intencjami Okolskiego¹⁰⁴, kontekście.

⁹⁴ W. Zatoński, *Falces avitae*..., k. D₂v.

⁹⁵ *Ibidem*, k. L₂v. Por. M.K. Sarbiewski, *Lyricorum libri IV, Epodon lib[er] unus, alterq[ue] Epigrammatum*, [Wrocław]: kolegium jezuitów, 1660, s. 147.

⁹⁶ W. Zatoński, *Falces avitae*..., k. I₂r. Por. A. Ines, *Lyricorum. Centuria I. Politicis, ethicis, poeticis, axiomatibus ac problematibus instructa*, Gdańsk: Georg Förster, 1645 [!], k. A₃r.

⁹⁷ K. Wierzbicki, *Chwalebny zawód*..., k. D₂v. Por. A. Calepino, *Dictionarius*, Lyon: Jacobus Cardon, 1634, s. 498–499.

⁹⁸ *Panegyricus*..., k. B₂r. Por. G. Knapski, *Thesaurus polonolatinograecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae, Polonorum usui accommodatum*, Kraków: Franciszek Cezary, 1621, s. 1333 (Marcin Kromer jest cytowany za tym autorem).

⁹⁹ K. Wierzbicki, *Chwalebny zawód*..., k. D₂v. Por. Caius Plinius Secundus, *Historiae mundi libri XXXVII*, [Lyon]: Pierre de Saint-André, 1582, s. 130.

¹⁰⁰ K. Wierzbicki, *Chwalebny zawód*..., k. D₂v. Por. Publius Vergilius Maro, *Opera omnia: Bucolica, Georgica, Aeneis, Ciris et Culex, sum commentario Frid[erici] Taubmanni*, [Wittenberg]: Zacharias Schürer, 1618, s. 219.

¹⁰¹ *Panegyricus*..., k. A₂v–Br. Por. G. Lengnich, *Ius publicum Regni Poloni*, t. 2, Gdańsk: [Thomas Johannes] Schreiber, 1746, s. 114–116. Odniesienie do Wincentego Kadłubka (*Panegyricus*..., k. Bv) to także niesygnalizowany cytat z Gottfrieda Lengnicha.

¹⁰² J. Drungilas, *Szukając przodków*..., s. 148–149.

¹⁰³ O tym, jak istotny był to problem (i to na długo przed formalnym uznaniem w Galicji *Korony Polskiej* za dowód szlachectwa), świadczy już sam tytuł herbarza Stanisława Duńczewskiego (*Herbarz wielu domów Korony Polskiej i W.Ks. Litewskiego, dla zupełnego opisanie, albo opuszczenia, i wielu odmienności nieprzywoitych, za dawnych i późniejszych autorów, herby z rodowitością wyrażających, nie mało dotąd ukrzywdzonych*, Zamość: Akademia Zamojska, 1757). Por. K. Długosz, „*Aby wiedzieli...*”, *passim*. Autorka przypuszczała, że za powstaniem rękopiśmiennej genealogii Topolskich stało naganienie ich szlachectwa. Z uwagi na datę powstania (1646) nie można wykluczyć, że impulsem do jej spisania było wydanie herbarza Okolskiego, w którym rodzinie „Tupalskich” [!] poświęcono przy herbie Nałęcz zaledwie jedno zdanie bez szczegółów genealogicznych, zob. S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 261. Por. I.M. Dacka, „*Korona polska*” *Kaspra Niesieckiego. Pomnik staropolskiego piśmiennictwa heraldycznego*, Warszawa 2004, s. 215–216, gdzie mowa o podobnych dokumentach, uzupełniających i korygujących herbarz Niesieckiego.

¹⁰⁴ Por. M. Piskała, *Polski świat znaków. Studia o herbarzu Szymona Okolskiego*, Warszawa 2017, s. 246; I.M. Dacka, „*Korona polska*”..., s. 25; M. Kazańczuk, *Herbarz Szymona Okolskiego jako źródło inwencji dla teatru jezuickiego*, „*Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego*” 13(24) (2014), s. 69. Przywoływanie uznanych heraldyków można by wiązać z chęcią uwiarygodnienia danych biograficznych i genealogicznych (por. uwagi Magdaleny Piskały, *Szlachecki portret*..., s. 50 na temat cytatów z kronikarzy), ale we fragmentach omawiających więzi rodzinne odniesienia do Okolskiego i Niesieckiego się nie pojawiają.

Koncepty stemmatyczne¹⁰⁵ i „naukowa” argumentacja historyczno-ustrojowa¹⁰⁶ to jedyne opatrzone przypisami zapożyczenia z herbarzy. Świadomość roli, jaką armoriały odgrywały dla siedemnasto- i osiemnastowiecznych kaznodziejów w kwestiach genealogicznych¹⁰⁷, skłania jednak do podjęcia dokładniejszej analizy w celu określenia, na ile omawiane druki były odbiciem wiedzy przekazanej przez heraldyków, a na ile reminiscencją przekazywanej ustnie tradycji rodzinnej zleceńodawców.

Stopień nasycenia genealogicznej części *Panegyricus* zapożyczeniami z *Korony Polskiej* jest wręcz zaskakujący. Z herbarza Niesieckiego pochodzą, podane w przekładzie i bez sygnalizowania źródła, całe zdania, a nawet akapity. Przykładem może być fragment sławiący wojenne czyny Aleksandra i Prokopa Sieniawskich:

[...] fateantur Scythae quorum cum invaserint Russiam, audiciam represserunt, vita ac exuviis spoliarunt. Edicant Turcae quos non modo ad Rochatinum fugarunt, sed etiam in Valachia, gloriose prostigarunt [...]

(k. Dv)

który u K. Niesieckiego brzmi:

[...] gdy w roku 1549, Tatarów w Ruskie kraje dla zdobyczy zapędzonych, nie na jednym miejscu i z życia i z plonu wyzuli. [...] gdy w roku 1524 Turków od Rohatyna odpędzili, gdy w roku 1537 w Wołoszech zwycięskie żniwo z nieprzyjaciół zbierali [...].

(*Korona Polska*, t. 2, s. 83)

Łacińskim tłumaczeniem z jezuickiego genealoga są także noty biograficzne hierarchów Kościoła z rodziny Lipskich: kanonika gnieźnieńskiego Franciszka Lipskiego:

[...] Reverendissimum FRANCISCUM LIPSKI archiepiscopi Gnesnensis UCHANSKI sui avunculi tabularii sanctioris, praesidem, canonicum Cracoviensem [!], archidiaconum Lancienciem reproducendum censui. Quicum plusquam vices iudex ad Tribunal Regni designatus arbitria de summa rei agebat, tanta eminebat autoritate, ut illum ceu quoddam terrarum numen, cives laudarent, boni diligenter, mali formidarent.

(*Panegyricus*, k. D₃r)

Franciszek obrawszy sobie stan duchowny, kanclerzem naprzód był u wuja swego Uchańskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego, kanonią potem wziął gnieźnieńską, i archidiaconią łączyczką: [...] blisko dwudziestu razy w Trybunale Koronnym, deputatem zasiadając [...]

¹⁰⁵ W. Zatoński, *Falces avitae...*, k. G₂v; por. S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 21, 434; K. Wierzbicki, *Chwałebny zawód...*, k. Fr.

¹⁰⁶ *Panegyricus...*, k. Cr–Cv; por. K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 1, s. 100–101.

¹⁰⁷ Por. M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów...*, s. 317; S. Baczewski, *Szlachectwo...*, s. 243; idem, *Mit początku i władza szlachty...*, s. 52; M. Piskala, *Szlachecki portret...*, s. 57.

zasłużył sobie, że mu wszyscy jednostajnie i szczerze i sprawiedliwie kochającego, i rozsądnego męża pochwałą dawali.

(*Korona Polska*, t. 3, s. 120–121)

arcybiskupa lwowskiego Konstantego Lipskiego:

[...] Illustrissimi CONSTANTINI LIPSKI archipraesulis Leopoliensis, cuius virtus in hoc gentium theatro, coronam habuit [...].

(*Panegyricus*, k. D₃r–D₃v)

Konstantyn arcybiskup lwowski [...] wielkich zasług w tej ojczyźnie prałat, których też wziął zapłatę w roku 1698.

(*Korona Polska*, t. 3, s. 122)

oraz prymasa Jana Lipskiego:

[...] Celsissimi JOANNIS LIPSKI primatis regni primique principis. Suspexit in hoc magnanimitatem in difficilibus, in agendo dexteritatem ac incomparabilem prudentiam, in perfungendo magistratu majestatem. Serenissimus LADISLAUS REX Poloniae, et legationem de mandavit ad Ferdinandum tertium Romanum caesarem, qua consortem Augustissimo Orthodoxo Regno piam reginam daret, et amplitudinem totius regni in uno collocatam, exteri intuerentur. Intellexit summus Imperator ingenii bonitatem, copiam dicendi cum suavitate, ac gravitate, altitudinem animi cum summa prudentia conjunctam, et totam prosapiam illius comitum titulo honestavit. Accepit vicarium regis Polonia, archipraesulem cathedra Gnesnensis [...].

(*Panegyricus*, k. D₃v)

Jan arcybiskup gnieźnieński, prymas Korony Polskiej [...] do królewskiego dworu wezwany, i regentem kancelaryi koronnej zawołany, dla gładkości stylu, wyboru sensu, obrotu dowcipu, wszystkich na się oczy z podziwieniem obrócił [...]. Władysław król Polski, swoim go do Wiednia wysłał posłem, żeby mu tam był Cecylią Renatę przyszłą jego małżonkę zaślubił, w roku 1637. [...] Z jaką tam powagą i ukontentowaniem obojga majestatów tę legacją zakończył, z tego poznać, że go Ferdynand III cesarz rzymski, i cały dom jego, Comites S.R. Imperii kreował [...], a Władysław IV prędko potym na prymacyjalną godność posunął w roku 1639 [...].

(*Korona Polska*, t. 3, s. 122)

Korona Polska stanowiła też merytoryczną podstawę programu genealogicznego panegiryku, co widać w doborze i kolejności eksponowanych osób i rodzin. „Rodowód” Sieniawskich (k. C₄v–Dr) to, poczynając od braci Mikołaja, Rafała i Hieronima, *de facto* zestawienie incipitów kolejnych akapitów poświęconego rodzinie hasła z herbarni¹⁰⁸. Wyraźnym odbiciem treści armorialu Niesieckiego są także koligacje Pileckich:

¹⁰⁸ Por. K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 4, s. 86–92. W panegiryku dostrzegalne są jednak istotne uproszczenia – wszystkich Sieniawskich odnotowano tylko z pierwszym imieniem, kasztelan kamieniecki

K. Niesiecki, <i>Korona Polska</i>, t. 3, s. 601	<i>Panegyricus</i>, k. C₄r
Katarzyna Węgierka „z Książąt Węgierskich”	Książęta Węgierscy
Barbara Oleśnicka	Oleśnicy
	Opalińscy
[Elżbieta] Herburtówna	Herburtowie
Jan Kostka <i>starosta lipieński</i>	[rodzina wzm. niżej]
Krzysztof Kostka <i>kasztelan biecki</i>	
Lukasz Opaliński <i>marszałek wielki koronny</i>	[rodzina wzm. wyżej]
[Barbara] Czuryłówna	–
Jędrzej Bzicki <i>kasztelan chełmski</i>	–
Jan Ligęza <i>wojski sanocki</i>	Ligęzowie
	Kostkowie

a także Sieniawskich, których małżeństwa autor wypisał z *Korony Polskiej*, z pominięciem pierwszego akapitu, od Elżbiety z Gostomskich, żony podczaszego koronnego Prokopa Sieniawskiego:

K. Niesiecki, <i>Korona Polska</i>, t. 4, s. 85–92	<i>Panegyricus</i>, k. Dv
Elżbieta Gostomska <i>województwianka rawska</i>	Gostomscy
Katarzyna Radziwiłł <i>starościanka żmudzka</i>	Radziwiłłowie
–	Sapiehowie
Kolańska (!) [Katarzyna Kolanka (Koło) (1 ^o v Jazłowiecka)]	–
Wawrzyniec Spytek Jordan <i>kasztelan krakowski</i>	Jordanowie
Jan Tworowski (Buczacki) <i>województw podolski</i>	–
Anna Sapieżanka (1 ^o v Pruńska) <i>województw podolska</i>	[rodzina wzm. wyżej]
Piotr Opaliński <i>krajczy koronny</i>	[rodzina wzm. przy Pileckich]
[Katarzyna] Dwiduska <i>starościanka konińska</i> (1 ^o v Barzy)	Dwiduccy
[Dorota] Herburtówna <i>kasztelanek lwowska</i>	[rodzina wzm. przy Pileckich]
Jan Stogniew	–
[Anna] Maciejowska <i>województwianka lubelska</i>	Maciejowscy
Jadwiga Tarłówna <i>chorążanka lwowska</i>	Tarłowie
Katarzyna Anna Kostkówna <i>województwianka sandomierska</i>	[rodzina wzm. przy Pileckich]
–	Lubrańscy
Urszula Krotowska <i>województwianka inowrocławska</i>	Krotoscy
Anna Eufrozyna Chodkiewicz <i>województwianka trocka</i>	Chodkiewiczowie
Elżbieta Potocka <i>województwianka krakowska</i>	[rodzina wzm. niżej]
Cecylia Radziwiłłówna <i>marszałkówna litewska</i>	[rodzina wzm. wyżej]
Stefan Potocki <i>wojewoda bełski</i>	Potocki <i>starosta kaniowski</i>

i hetman polny koronny Mikołaj tytułowany jest wyłącznie „dux exercitus”, a wojewoda wołyński i hetman polny koronny Mikołaj Hieronim – „praefectus provinciae Russiae”.

Aleksander [Jan] Jabłonowski <i>chorąży koronny</i>	Jabłonowski <i>wojewoda nowogrodzki</i>
Elżbieta Lubomirska <i>marszałkówna koronna</i>	–
Stanisław Denhoff <i>wojewoda połocki i hetman polny litewski</i>	Denhoff <i>wojewoda połocki</i>
August Aleksander Czartoryski <i>wojewoda ruski</i>	Czartoryski <i>wojewoda ruski</i>

Poza drobnymi przesunięciami kolejności (i aktualizacją informacji) w *Panegyricus* opuszczono wzmiankowane przez Niesieckiego rodziny wymarłe lub zdeklasowane, których nazwiska w drugiej połowie XVIII wieku nie były już nośnikami prestiżu, jak Bziccycy, Czuryłowie, Kołowie (u Niesieckiego błędnie Kolański)¹⁰⁹ czy Stogniewowie. Zaskakuje jedynie brak Lubomirskich; czyżby zostali zastąpieni Lubrańskimi?

W przypadku genealogii Granowskich *Korona Polska*, choć czyniła zadość nadzarpniętemu przez Okolskiego honorowi rodziny¹¹⁰, nie mogła być źródłem informacji. Spośród agnatów wojewody rawskiego Niesiecki wymieniał jedynie jego stryja, starostę żytomierskiego Prokopa Jana z żoną oraz ojca (generała Franciszka Hieronima), matkę i braci (co ciekawe, Kazimierz, najmłodszy z rodzeństwa, został pominięty)¹¹¹. W herbarzu próżno szukać ich przodków znanych z *Panegyricus*, zarówno fikcyjnych (po mieczu), jak i faktycznych (po kądzieli). Jezuicki genealog zakwestionował jednak szereg informacji podanych w *Orbis Polonus* (nie tylko podał w wątpliwość istnienie rzekomego marszałka wielkiego koronnego Rafała Granowskiego, lecz także wyraźniej oddzielił rodziny Granowskich i Pileckich)¹¹², czym – jak można przypuszczać – wymusił zmianę rodzinnej narracji.

W wydanych dwadzieścia pięć lat przed utworem *Panegyricus* (i sześć lat przed ukazaniem się drugiego tomu herbarza Niesieckiego) *Niebie herbownego Księżyca* podawana przez Okolskiego genealogia Granowskich była jeszcze ramą narracji panegyrycznej. Wszyscy mężczyźni wymienieni w *Orbis Polonus* – od marszałka Rafała Granowskiego przez starostę lubelskiego Jana Pileckiego i starostę grodeckiego Stanisława Pileckiego (w panegiryku wspomniani wyłącznie z imienia) po Jerzego Granowskiego – zostali w niezmienionej kolejności uwzględnieni przez Wysokiego (k. E₂v–H₂v)¹¹³. Powielenie informacji o bezpotomnej śmierci Jerzego (k. Ir:

¹⁰⁹ M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów...*, s. 62; H. Kowalska, *Kola (Koło) Jan z Dalejowa h. Junosza (zm. 1543)*, w: PSB, t. 13, Wrocław 1967–1968, s. 285–286.

¹¹⁰ Szymon Okolski (*Orbis Polonus*, t. 2, s. 72) uznał Granowskich (i wywodzonych z tego samego pnia Brozdowskich) za rodziny wygasałe.

¹¹¹ K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 2, Lwów 1738, s. 304. Nie wiadomo, kiedy Niesiecki zakończył prace nad hasłem o Granowskich. Na pominięcie Kazimierza wpłynąć mógł fakt, że był najmłodszym synem Franciszka Hieronima i w chwili druku pierwszego tomu herbarza (1728) miał zaledwie kilka lat, gdy zaś ukazał się tom drugi (1738), najprawdopodobniej przebywał na dworze Stanisława Leszczyńskiego w Luneville (w latach 1740–1741 był uczniem tamtejszej Szkoły Kadetów), a jego ojciec już nie żył (zm. w 1735 r.), zob. W. Konopczyński, *Granowski Kazimierz h. Leliwa (1721–1774)*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1959–1960, s. 548–550; S. Gaber, *Polacy na dworze Stanisława Leszczyńskiego w Luneville w latach 1737–1766*, red. A.J. Zakrzewski, [Częstochowa] 1998, s. 194.

¹¹² K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 3, s. 600–601; *ibidem*, t. 2, s. 303–304; por. S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 72–73.

¹¹³ Por. S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 72.

„W tym tylko krzywda, skępstwo, czyli wina/ Natury? że mu mieć po sobie Syna/ Nie dozwoliła [...]”¹¹⁴), uchodzącego za protoplastę Granowskich¹¹⁴, uznać można za przejaw bezrefleksyjnej recepcji dzieła.

Partia tekstu poświęcona Lipskim, choć zawiera opuszczenia i drobne różnice w zakresie kolejności wzmiankowania osób, również oparta została na *Orbis Polonus*. W *Niebie herbownego Księżyca* pominięto wszystkie kobiety wzmiankowane przez Okolskiego (w tym Mikołajewską i Załuską), osoby z przełomu XV i XVI wieku (synów i wnuków Jarosława, podskarbiego księcia mazowieckiego) oraz część małoletnich w czasach heraldyka członków rodziny:

S. Okolski, <i>Orbis Polonus</i>, t. 2, s. 28–33		<i>Niebo herbownego Księżyca</i>, k. Mr–N₂v
Franciszek	1.1.	Franciszek Lipski <i>sekretarz W.K.</i>
Wawrzyniec Lipski <i>sędzia ziemski rawski</i>	1.2.	Laurenty Lipski <i>sędzia rawski</i>
Franciszek Lipski <i>kasztelan rawski</i>	1.2.1.	Franciszek Lipski <i>kasztelan rawski</i>
Jan Olbracht Lipski <i>chorąży sochaczewski</i>	1.2.1.1.	Jan Lipski <i>chorąży sochaczewski</i> [2 wzm. niżej]
Konstanty Lipski <i>kanonik gnieźnieński</i>	1.2.1.2.	[wzm. niżej]
NN zakonnica	1.2.1.3.	–
Mikołajewska	1.2.1.4.	–
NN panna	1.2.1.5.	–
Joanna Lipska	1.2.1.6.	–
Gertruda Lipska	1.2.1.7.	–
Maciej Lipski <i>wojski rawski</i>	1.2.2.	Maciej Lipski <i>wojski rawski</i>
Arnold Lipski	1.2.3.	Arnold Lipski
Jan Lipski <i>arcybiskup gnieźnieński</i>	1.2.4.	Jan Lipski <i>arcybiskup gnieźnieński</i>
Arnold Lipski [2 wzm.]	(1.2.3.)	[wzm. wyżej]
	(1.2.1.2.)	Konstanty <i>arcybiskup lwowski</i>
Kacper Lipski <i>kasztelan rawski</i>	1.2.5.	Kacper Lipski <i>wojewoda rawski</i>
Stanisław Lipski	1.2.5.1.	[wzm. niżej]
Jan Lipski	1.2.5.2.	–
Olbracht Lipski	1.2.5.3.	Wojciech Lipski
Anna Lipska x Załuski	1.2.5.4.	–
Zofia Lipska	1.2.5.5.	–
Katarzyna Lipska	1.2.5.6.	–
Wawrzyniec Lipski (zm. mł.)	1.2.6.	–
Samuel Lipski <i>starosta żywiecki</i>	1.2.8.	Samuel Lipski <i>starosta żywiecki</i>
Filip Lipski <i>opat wąchocki</i>	1.2.7.	Filip <i>opat wąchocki</i>
Dadzibóg Lipski	1.2.8.	Teodat Lipski
	– (1.2.5.1.)	Stanisław Lipski <i>regent koronny</i>
	– 1.2.5.7.	Franciszek Lipski <i>kasztelan małogoski</i>
	– (1.2.1.1.)	Albrecht Lipski <i>wojewoda rawski</i>

¹¹⁴ Por. *ibidem*.

- 1.2.1.1.1. Aleksander Lipski *wojewoda kaliski*
- 1.2.1.1.1.1. Józef Lipski *starosta rawski*

Uwaga: liczby odzwierciedlające zależności genealogiczne ujęte w nawias oznaczają powtórny wzmiankę w tekście.

Sama struktura pozostała jednak niezmienną. Na *Orbis Polonus* jako podstawę panegiryku wskazuje też wymienienie Jana Olbrachta Lipskiego, późniejszego podkomorzego rawskiego (od ok. 1647 r.), a wreszcie wojewodę rawskiego (od 1664 r.) z aktualnym w okresie druku herbarza urzędem chorążego sochaczewskiego¹¹⁵. Poza *Orbis Polonus* wykraczają aktualne (z przełomu XVII i XVIII w.) informacje o Lipskich i Granowskich, niektóre dane biograficzne osób żyjących wcześniej, ale też koligacje.

Najuboższy w dane genealogiczne druk *Falces avitae* wbrew pozorom równie silnie oparty był na herbarzu Okolskiego, o czym świadczy nie tylko *passus* o najdawniejszych pokoleniach Wołuckich:

[...] Casimiri magni tempora ABRAHAMOS WOŁUCCIOS, magnis a Regali Maiestate ditatos honorum splendoribus. Depraedicent IACOBUM in bello Pruthenico sub Jagiellonicis signis, proprium fundentem sanguinem, ut exsanguis infunderet Patriae, MICHAELEM, IOANNEM, virtute non minus, gloria[m], honore, quam nomine FELICES, sago et toga[m] decantatissimos (k. E₂v)

będący parafrazą ustępu z *Orbis Polonus*:

Abraham, quem Casimirus Magnus non modicis praemiis, ut ex literis patet de data 1340 locupletavit. Iacobus in bello Prutenico cum Serenissimo Rege Jagiello occubuit. Michael, Felix, et Ioannes germani fratres [...]¹¹⁶
(t. 2, s. 586)

i (niepełna) liczba synów Jana Wołuckiego z Ołtarzewskiej¹¹⁷, lecz także, paradoksalnie, ograniczone wiadomości o Olszowskich h. Wilczekosy, których dominikański heraldyk pominął w swym dziele¹¹⁸. Brak tych informacji może wynikać z tego, że owdowiały Feliks Aleksander Lipski nie kultywował pamięci o przodkach zmarłej żony i zlecił napisanie panegiryku wyłącznie na podstawie tego herbarza. W *Falces avitae* nie widać żadnych śladów wykorzystania ustnej tradycji ani wcześniejszych

¹¹⁵ S. Wysocki, *Niebo herbownego Księżyca...*, k. M₂r; S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 29; por. *Urządnicy województwa rawskiego...*, s. 291, 304. Co ciekawe, Kacper Lipski w panegiryku odnotowany został ze „zaktualizowanym” urzędem wojewody rawskiego (piastowanym od 1654 r.), zob. S. Wysocki, *Niebo herbownego Księżyca...*, k. M₂v; por. *Urządnicy województwa rawskiego...*, s. 294. Z urzędem wojewody odnotowano Lipskiego dopiero przy drugiej wzmiance – w strofach uzupełniających wiadomości podane przez Okolskiego, zob. S. Wysocki, *Niebo herbownego Księżyca...*, k. Nv–N₂v.

¹¹⁶ *Notabene* informacje te powieliła za Bartoszem Paprockim (*Herby rycerstwa...*, s. 429).

¹¹⁷ S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 587, w tym wzmianka o Bartłomieju Wołuckim, którego nie notuje m.in. K. Niesiecki, *Korona Polska*, t. 4, s. 591–594.

¹¹⁸ S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 548–549.

druków na cześć Zofii z Duninów Olszowskiej (1671)¹¹⁹ czy prymasa Andrzeja Olszowskiego (1677)¹²⁰, które – z racji więzów rodzinnych z opiewanymi – Zofia z Olszowskich Lipska posiadała zapewne w swych zbiorach.

Powszechnie podkreśla się wagę panegiryków w podtrzymywaniu pamięci o przodkach¹²¹. Źródłowy potencjał tych druków upatrywano jednak głównie w praktyce oratorskiej kaznodziejów¹²². Tymczasem *Chwalebny zawód* Wierzbickiego, który w opisie genealogii Zapolskich w niewielkim stopniu mógł skorzystać z herbarzy¹²³, bez wątpienia oparty został na wcześniejszych o kilka lat *Śladach cnych przodków* Ponińskiego. Filiację obu tekstów w warstwie literackiej potwierdzają liczne zbieżności frazeologiczne czy wykorzystanie tych samych konceptów:

F. Poniński, *Ślady cnych przodków*

[...] Ojczysty tor, nie znaczne Zapolskich ślady
wszakże jednaż Koniecpolskich co i Zapolskich
wyraziła Podkowa [...]

(k. B₂v)

Męża Apostolskiego, którego żarliwości cała
Polska ugasić nie mogła, i wiem pewnie, że
jako zbawiennych ogniów miłości Boskiej
i dusz krwią Jezusową odkupionych [...]

[...] zimna nie oстыdziła Moskwa, tak je bar-
dziej gorąca nieci i rozżarza Persyja

(k. Cr)

[...] Zaryknąłby Szwedzki Lew, zawyłby Pies
Bisurmański na wspomnienie tego imienia [...]

(k. Cv)

K. Wierzbicki, *Chwalebny zawód*

Jedenże POBOG ścieżkę do sławy ZAPOLSKIM
Wymierzył i nazaczył który KONIECPOLSKIM
I inszym [...]

(k. D₂v)

Ociec prawie Wnuk Marsa Apostoła zrodził
Którego ogień Perskie i Słońca przechodził

[...]

Tych ani ostre zimna namniej oстыdziły
Moskiewskie, choć się na to prawie wysiliły

(k. Ev–E₂r)

W serce Miłość Ojczyzny tak mu ugodziła
Że go i na Lwy Szwedzkie, Tygry naraziła
Bisurmańskie [...]

(k. E₂r)

¹¹⁹ F. Wierusz-Kowalski, *Łabędź w rozkoszonym Korony Polskiej raj, po czterech pływający rzekach: w białośnieźnej chrześcijańskich cnót ozdobie, Jaśnie Wielmożnej Jej Mości Paniej, P. Zofiej Duninówniej z Wielkiego Skrzynna Olszowskiej kasztelanki spicymierskiej*, Poznań: succ. Wojciecha Regulusa, 1671, k. B₁v, C₃v–C₄r.

¹²⁰ P. Dunin, *Kazanie przy żalobnych egzekwiach świętej pamięci Jaśnie Oświeconego Najprzewielebniejszego Pana J.M.Ks. Andrzeja na Olszowy Olszowskiego z Bożej łaski arcybiskupa gnieźnieńskiego Stolicy Apostolskiej na zawsze pośła Korony Polskiej i W.Ks.L. prymasa pierwszego książęcia*, Poznań: kolegium jezuitów, 1677, s. 4–5.

¹²¹ W. Chorążyczewski, S. Roszak, *Pamięć domu Komierowskich...*, s. 39; A. Sawa, „Nieśmiertelna pamiątka” – rola pisma drukowanego w kazaniach pogrzebowych z XVII wieku, „Acta Humana” 5 (2014), s. 168–169.

¹²² Por. A. Nowicka-Struska, *Ex fumo in lucem. Barokowe kaznodziejstwo Andrzeja Kochanowskiego*, Lublin 2008, s. 42; M. Barłowska, *Ossoliński...*, s. 68 i n.

¹²³ Zob. B. Paprocki, *Herby rycerstwa...*, s. 176; S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, s. 434; tu wzmiankowani żyjący w czasach autora: podsędek sieradzki Stanisław oraz – bez wskazania pokrewieństwa między nim a kolejnymi osobami – kasztelan wieluński Zygmunt i jego synowie zrodzeni z Lasockiej: Stanisław, późniejszy starosta dybowski, i Jan, kanonik krakowski.

Genealogia podkomorzego sieradzkiego Kazimierza Aleksandra Zapolskiego ukazana przez Ponińskiego także została niemal w całości (z pominięciem najdawniejszego pokolenia) przeniesiona do druku poświęconego jego córce. *Ślady cnych przodków* zostały jedynie uzupełnione o pominięte bądź wzmiankowane bezimiennie rodzeństwo stryjeczne Konstancji Zapolskiej¹²⁴.

Podobnie, wykraczające poza herbarz Okolskiego informacje z *Nieba herbownego Księżycy* należy wiązać z panegirykami poświęconymi przodkom Zofii Granowskiej. Przykładem może być podanie o okolicznościach śmierci Wojciecha Lipskiego w czasie potopu szwedzkiego zaczerpnięte (wraz z konceptem) z *Lamentu muzy polskiej*:

S. Wysocki, Niebo herbownego Księżycy
 [...] lecz z Gustawem
 Gdy za pas chodzi, gdy w nim topi dzidę
 Młodego szczęście zdradziło Alcydę
 (k. Nr)

Lament muzy polskiej
 I tam się silnym Alcydem ogłasza,
 A tak na placu Kawalersko stawia;
 Że dzidę w piersiach chciał topić Gustawa
 (k. E₂v)

Co ważniejsze, oba druki wykazują pewne podobieństwo w zakresie ukazanych w nich koligacji – z dwudziestu sześciu nazwisk krewnych i powinowatych starościanki gostyńskiej w linii macierzystej podanych przez Wysockiego (k. O₂r–O₂v) połowa (trzynaście) pojawia się także w *Lamencie muzy* (k. F₂r–F₂v).

W kwestii koligacji jeszcze większe zbieżności występują między *Niebem herbownego Księżycy* a nienotowaną w *Bibliografii* Estreicherów dedykacją dzieła Ignacego Głowackiego *Gladius evaginatus pro defensione immunitatis Ecclesiasticae* (1725)¹²⁵ dla starosty gostyńskiego Franciszka Hieronima Granowskiego, znaną z egzemplarza krakowskich kapucynów (obecnie w zbiorach Biblioteki UMCS w Lublinie). W linii macierzystej tożsame jest dziewięć nazwisk (w tym nienotowane w *Lamencie muzy*):

Krasiccy, Denhoffowie, Sanguszkowie, Ossolińscy, Szaniawscy, Trzcinińscy, **Krasińscy**, Szembekowie, Kazanowscy, **Derszniakowie**, Mokronowscy, Dobięccy, **Plichtowie, Brochowsky**, Umienieccy, Karśniccy, **Olszowscy, Załuscy, Siemianowscy**, Głęboccy, **Duninowie, Owadowscy, Wołuccy, Jarzynowie, Zapolscy, Mączyńscy, Stadniccy**

Uwaga: nazwiska pogrubione – notowane w *Lament muzy*, nazwiska podkreślone – notowane w dedykacji *Gladius*.

W linii męskiej zaś („Domy skoligowane z JW. I. PP. z Granowa Granowskimi”) na trzydzieści osiem nazwisk wzmiankowanych w *Niebie herbownego Księżycy* (k. Ov)

¹²⁴ Franciszek Poniński uzasadniał pominięcie niektórych osób ich zakonnym (skromnym) życiem – „[...] Nie śmiem-ci tu in publicam lucem Zakonne evocando cienie pullatam zarumieniać verecundiam, ale tylko W.M. Pana, Mości Panie Michale Zapolski, ze wszystkim w pospolitości Rodzeństwem [...]”, *idem, Ślady cnych przodków...*, k. E₂v.

¹²⁵ I. Głowacki, *Gladius evaginatus pro defensione immunitatis Ecclesiasticae seu Immunitas Ecclesiastica*, Kalisz: kolegium jezuitów, 1725.

aż trzydzieści pięć odnotowano w dedykacji *Gladius* (k. nlb.). Wprawdzie druk ten obejmuje ogółem dziewięćdziesiąt osiem nazwisk (nie licząc powtórzeń), ale kolejność pierwszych dziewięciu w obu tekstach pokrywa się niemal w pełni:

S. Wysocki, <i>Niebo herbownego Księżycy</i> , k. Ov	I. Głowacki, <i>Gladius</i> , k. nlb.
Zasławscy	Zasławscy
–	Zbarascy
Czartoryscy	Czartoryscy
Wiśniowieccy	Sanguszkowie
Sanguszkowie	Wiśniowieccy
Lubomirscy	Lubomirscy
Potoccy	Potoccy
Jabłonowscy	Jabłonowscy
Chodkiewiczowie	Chodkiewiczowie
[wzm. niżej]	Sapiehowie
Sieniawscy	Sieniawscy

Nie są znane źródła *Śladów cnych przodków* czy dedykacji *Gladius*, ale wobec braku oparcia niektórych wiadomości w herbarzach teksty te należy uznać za wyraz świadomości genealogicznej samych rodzin.

Zakończenie

Analiza druków potwierdza, że w kwestiach genealogicznych panegiryki stanowiły zaktualizowane (wzbogacone o informacje współczesne) odbicie treści herbarzy¹²⁶. Armoriały i będąca równie istotnym elementem podstawy źródłowej druków dawniejsza literatura okolicznościowa mogą być postrzegane jako narzędzie utrwalające jedynie i systematyzujące wiadomości funkcjonujące w rodzinnej tradycji. Fakt celowego pomijania w omawianych panegirykach niektórych (nawet bliskich) członków rodziny, dokonany na żądanie, a przynajmniej za wiedzą i akceptacją zleceniodawców, wskazuje, że ich świadomość genealogiczna sięgała głębiej, niż wynikałoby to z samych utworów.

¹²⁶ S. Baczewski, *Szlachectwo...*, s. 243. W omawianych drukach wyrazem tego jest podawanie aktualnych urzędów: Feliksa Aleksandra Lipskiego, wojewody kaliskiego od 1699 roku, w *Chwalebnym zawodzie* (1699), Franciszka Załuskiego, wojewody czernihowskiego od 1695 roku, w *Falces avitae* (1696) czy Józefa Aleksandra Jabłonowskiego, wojewody nowogrodzkiego od 1755 roku, w *Panegyricus* (1757), zob. W. Zatoński, *Falces avitae...*, k. F₂v; por. *Urządnicy województwa kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, s. 198 (nr 1569); K. Wierzbiński, *Chwalebny zawód...*, k. H₂v; *Urządnicy wielkopolski XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, Wrocław 1987, s. 83 (nr 464); *Panegyricus...*, k. Dv, D₂v; J. Dobrzyniecka, *Jabłonowski Józef Aleksander h. Prus III (1711–1777)*, w: PSB, t. 10, Wrocław 1962–1964, s. 225; K. Chłapowski, *Starostowie...*, s. 239.

Ekspozowane w tekstach (autentyczne) więzi krewniacze w kwestii wyvodu przodków sięgają – co ważne, także w linii żeńskiej – najdalej pokolenia dzieci Kochanowskiego. Nie wyklucza to wszakże świadomości pochodzenia od poety. W żadnym z omawianych druków nie zostało to jednak zaakcentowane, nawet gdy wprost sugerowałyby to stosowane koncepty, jak topos skromności, znany z legendy o odrzuceniu przez poetę oferowanej mu kasztelanii¹²⁷, zawarty w *Chwalebnym zawodzie* w wątkach biograficznych Władysława („Choć ziemskim tylko będąc urzędnikiem/ Godzien hetmaństwa, kontent być stolnikiem”, k. E₂r) i Jana („Wpraszały się na głowę i wyższe infuły/ Kiedy by była skromność zwyciężyć się dała/ Biskupa by świętego Polska była miała”, k. Ev) Zapolskich. Podobnie chwalone przez Wierzbickiego talenty literackie Konstancji Zapolskiej:

Muzy jej Laur uwiły na dowcipne skronie,
 Doszła bajecznych Bogiń. Przyrodzenia darem:
 Przewyższyła obrotem wymowy kanarem,
 Jakoby retoryki w Atenach słuchała
 Albo z Florów ozdobne kwiaty pozbierała,
 Tak w zawzięłości stylu, w conceptach i słowach,
 Dopieroż przy uwadze w formowanych mowach
 Kwitnęła. Którzy listy pisma jej czytali,
 Pliniuszow, Seneków, imaginowali.
 (k. Hr)

powiązane jedynie z symbolizującym poetów Łabędziem (herbem Owadowskich i Trzebickich)¹²⁸:

Czyjaż jeśli nie Twoja i ta jest pochwała,
 ELEONORO, pióroć Łabędzie przydała
 Do godności Lucyna? [...]
 (k. F₂r)

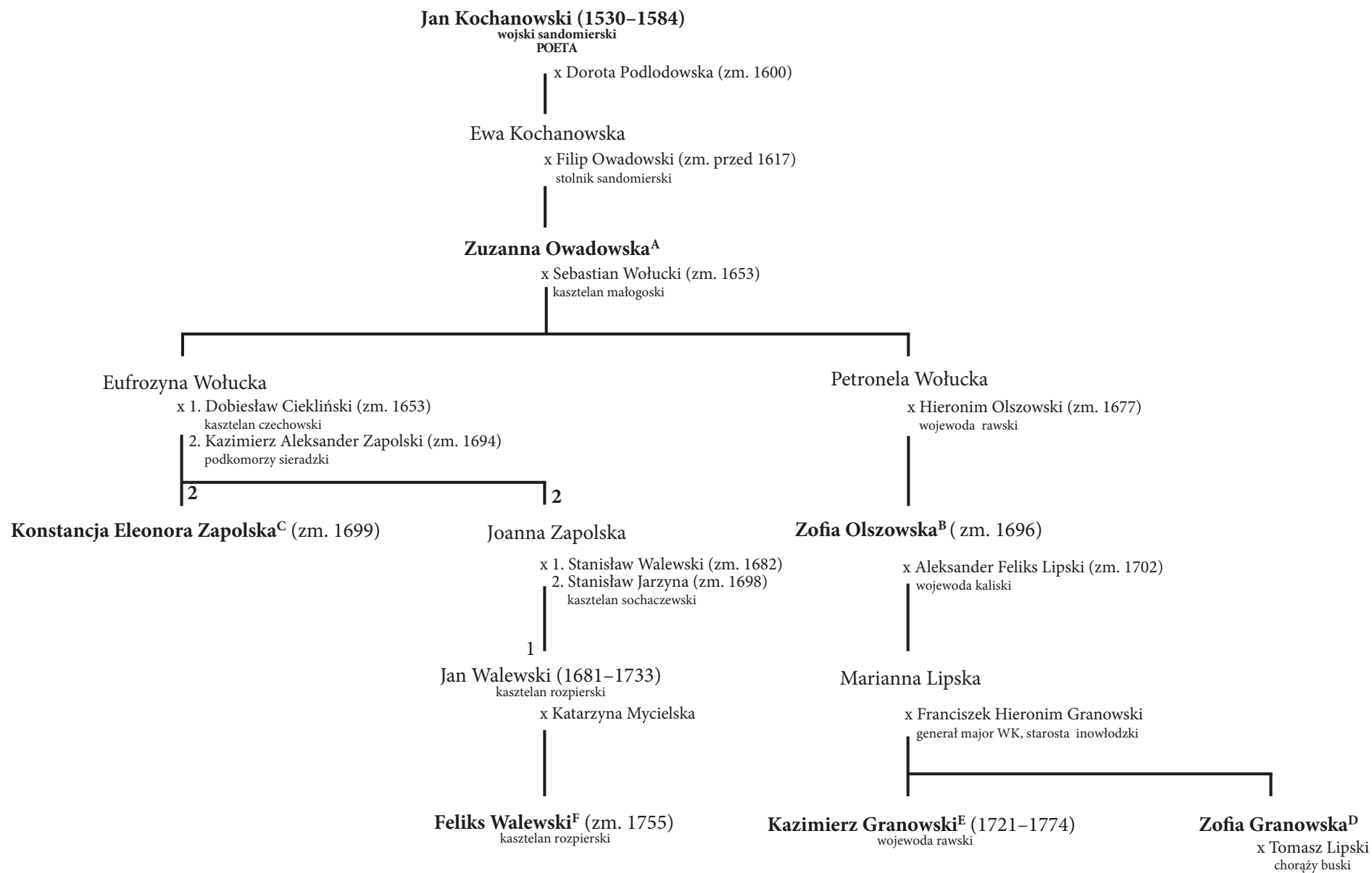
Status fikcyjnych przodków, jakimi starano się przyozdobić genealogie w *Panegyricus* (senatorowie) czy *Chwalebnym zawodzie* (monarcha), sugeruje, że dla rodzin pnących się dopiero, jak Granowscy i Zapolscy, w hierarchii społecznej, dla których kwestia prestiżu miała szczególne znaczenie, przodek trudniący się poezją nie był wystarczającym powodem do dumy.

¹²⁷ S. Starowolski, *Setnik pisarzy polskich*, tłum. J. Starnawski, Kraków 1970, s. 103–104.

¹²⁸ Por. E. Drzewiecka, *Na pograniczu...*, s. 208–209.

Przypisy do tabl. 1

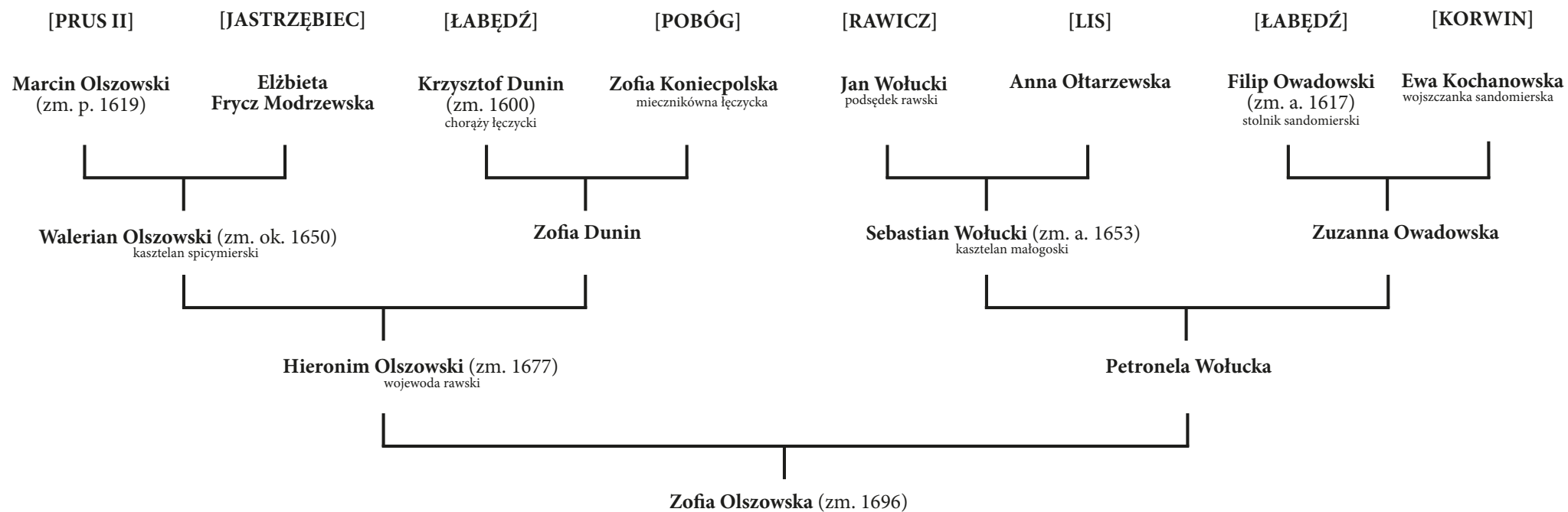
- A *Sphinx Samsonica De Illustrissima Ursinorum seu Ravitarum et Duminorum Gente. Aliquot utrisque Sacrae et externae antiquitatis Symbolis promulsidibus praenotata et in nuptiali convivio inter Sympesiacas hilaritates cum per Illustri et magnifico domino D. Sebastiano de Wolucza Wolucki, Capitaneo Ravensi Lectissima et Nobilissima Virgo D. Susanna Owadowska, Hymenaei acris inmanum conveniret. A nobili et studiosa Collegii Voluciani Ravae Societas Iesu iuventute ad discutiendum proposita. Et cum Symbolis lusibus, lyricisque concertationibus novis maritis ex voto publico pro dono oblata dictataque*, Warszawa: Jan Rossowski, 1628.
- B W. Zatoński, *Falces avitae ad lauream vernantis gloriae messem in Elysiis aeternitatis destinatae, atq[ue] inter parentalia iusta Illustrissimae Dominae Sophiae Olszowska, in Lipie Lipska comitis S.R. Imperii, castellanae Siradiensis Illustrissimo ac Magnifico Domino D. Alexandro Felici in Lipie Lipski comiti S.R. Imperii, castellano Siradiensi, capitaneo Inovlodensi, Rzeczycensi, Ravensi, etc. etc.*, Warszawa: kolegium pijarów, 1696.
- C K. Wierzbicki, *Chwalebny zawód do kresu szczęśliwego Wielmożnej J.M. Panny Konstancyi Eleonory z Rokszyz Zapolskiej podkomorzanki sieradzkiej z herbownego Pobogu a jaśniej z przezornych cnót poszlakowany, i ojczystym rymem Jaśnie Wielmożnemu J.M.P. Franciszkowi z Rokszyz Zapolskiemu, kasztelanowi wieluńskiemu. Jaśnie Wielmożnym, Wielmożnym, Ich Mościom koligatom, Na ozdobę rozrzewnionym w żalu sercom, na pociechę wszystkim, na zbudowanie*, Warszawa: kolegium pijarów, 1699.
- D S. Wysocki, *Niebo herbownego Księżycza niezgasłą honorów imienia i zasług pełnią J. Oświeconą skoligowanych Domów konstelacyją, z nieomylnych dalszych fortun prognostykiem wypogodzone, na nowiu doszłego szczęśliwie maryjażu W.J. Panny Zofii Granowskiej starościanki gostyńskiej z W.J. Panem Tomaszem z Lipia Lipskim chorążym buskim*, [Warszawa: kolegium pijarów] 1732.
- E *Panegyricus probatissimo magistro belli in sago, spectatissimo moderatori in toga, optimo utrinque senatori. Illustrissimo, Excellentissimo Domino Domino Casimiro Comiti de Granow Granowski Ravensi palatino. Equiti Beatae Mariae de Monte Carmelo, et S. Lasari Hierosolimitani*, [Kalisz]: kolegium jezuitów, 1757.
- F F. Rychłowski, *Mowa na pogrzebie J.W. J[ego]m[oś]ci Pana Feliksa z Walewic Kolumny Walewskiego kasztelana rozpierskiego [...] w kościele dóbr dziedzicznych Buczek nazwanych w województwie sieradzkim, po skruszonych kopiach, i odprawionych pogrzebowych ceremoniach, miana, w: Mowy wybrane z różnych polskich krasomówców i dziejopisów wyjęte, a ku sławie i pożytkowi Polaków z przydatkiem listów wydane*, Lublin: kolegium jezuitów, 1759, s. 342–355.

Tabl. 1. Schemat obrazujący pochodzenie bohaterów analizowanych panegiryków od poety Jana Kochanowskiego (1530–1584)

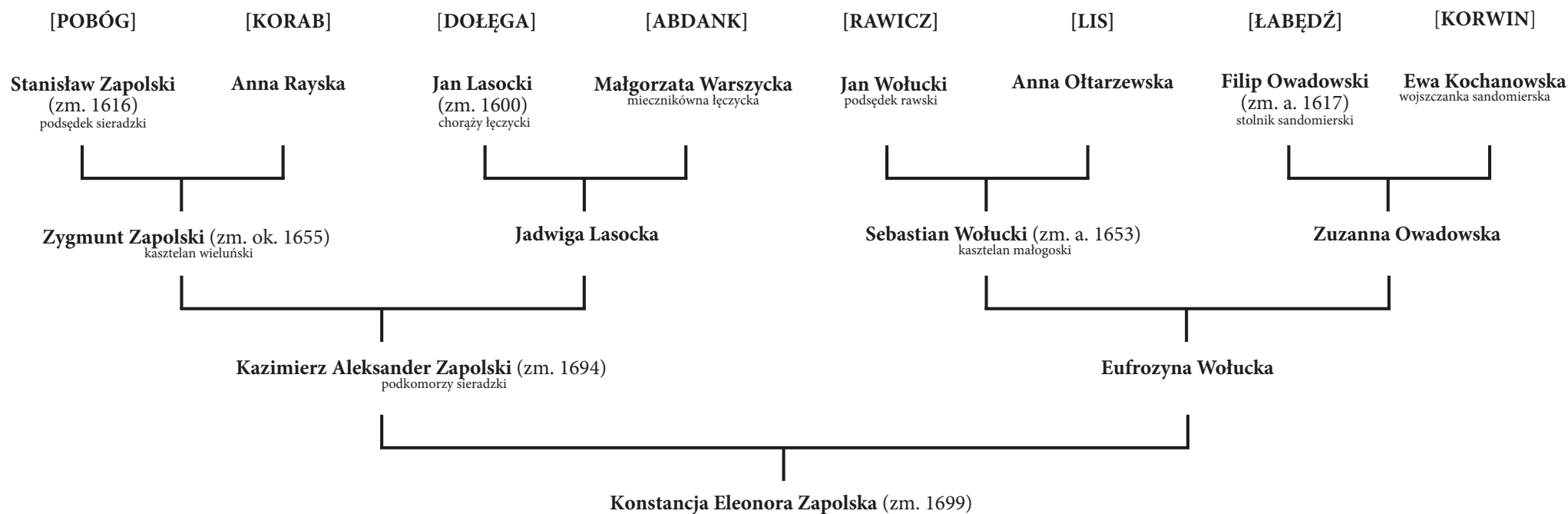
Uwaga: pogrubioną czcionką wyróżniono nazwiska osób, którym poświęcono panegiryki. Przypisy literowe odsyłają do tytułów druków (opisy na stronie obok).

Źródło: oprac. wł. na podst.: AGAG, Archiwum Wysockich z Głupiejewa, sygn. 4; A. Boniecki, *Herbarz polski*; M. Kobierecki, *Walewscy herbu Kolumna. Genealogia. Majętności. Działalność publiczna*, Łódź 2008.

Tabl. 2. Wywód przodków kasztelanowej sieradzkiej Zofii z Olszowskich Lipskiej (zm. 1696)

Źródło: oprac. wł. na podst.: T. Sławiński, *Olszowscy herbu Wilczekosy. Stan badań nad genealogią rodziny*; K. Niesiecki, *Korona Polska*; A. Boniecki, *Herbarz polski; Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy; Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy.*

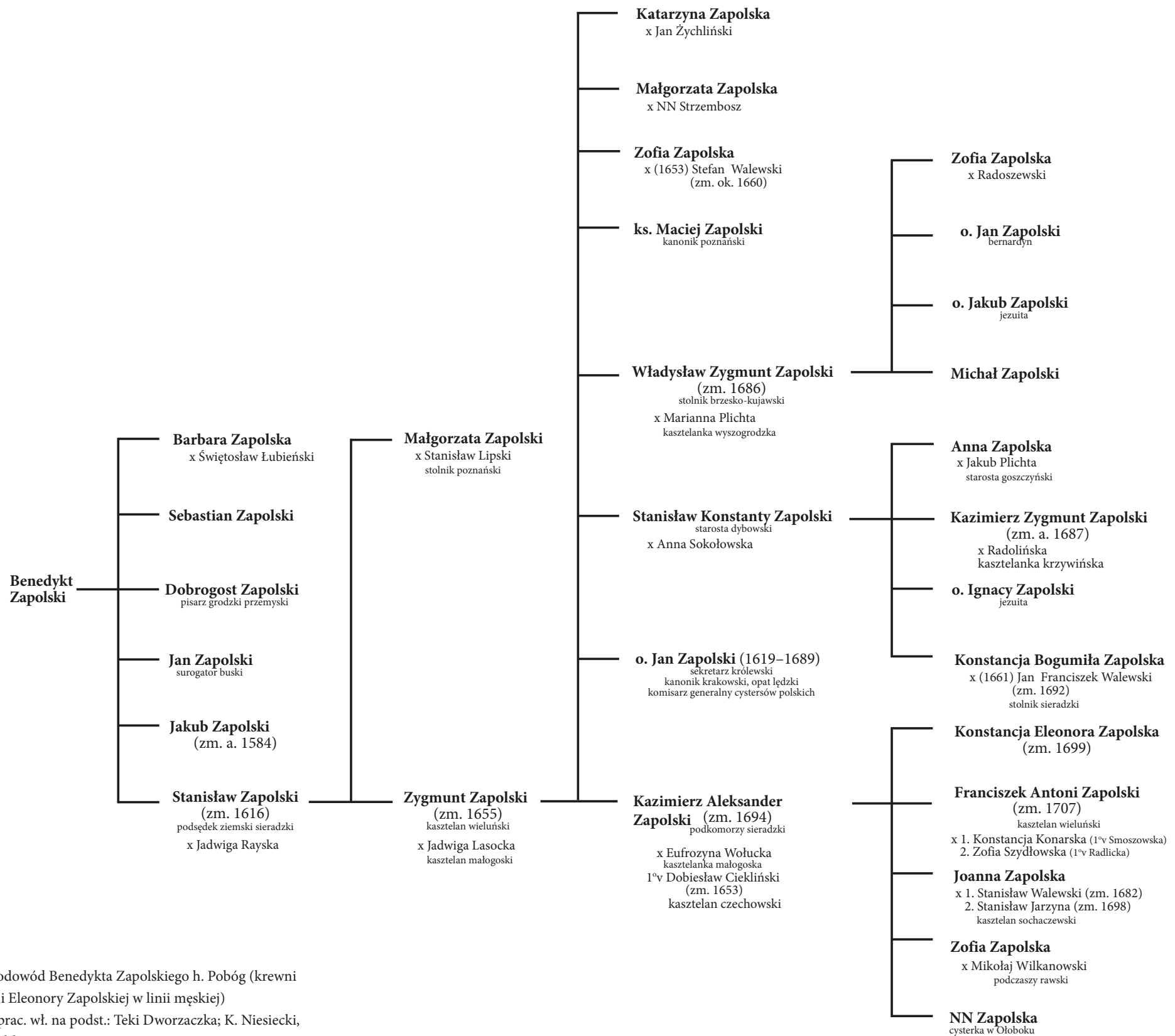
Tabl. 3. Wywód przodków podkomorzanki sieradzkiej Konstancji Eleonory Zapolskiej (zm. 1699)

Źródło: oprac. wł. na podst.: Teki Dworzaczka; K. Niesiecki, *Korona Polska*; A. Boniecki, *Herbarz polski*; *Urządnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*; *Urządnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*.

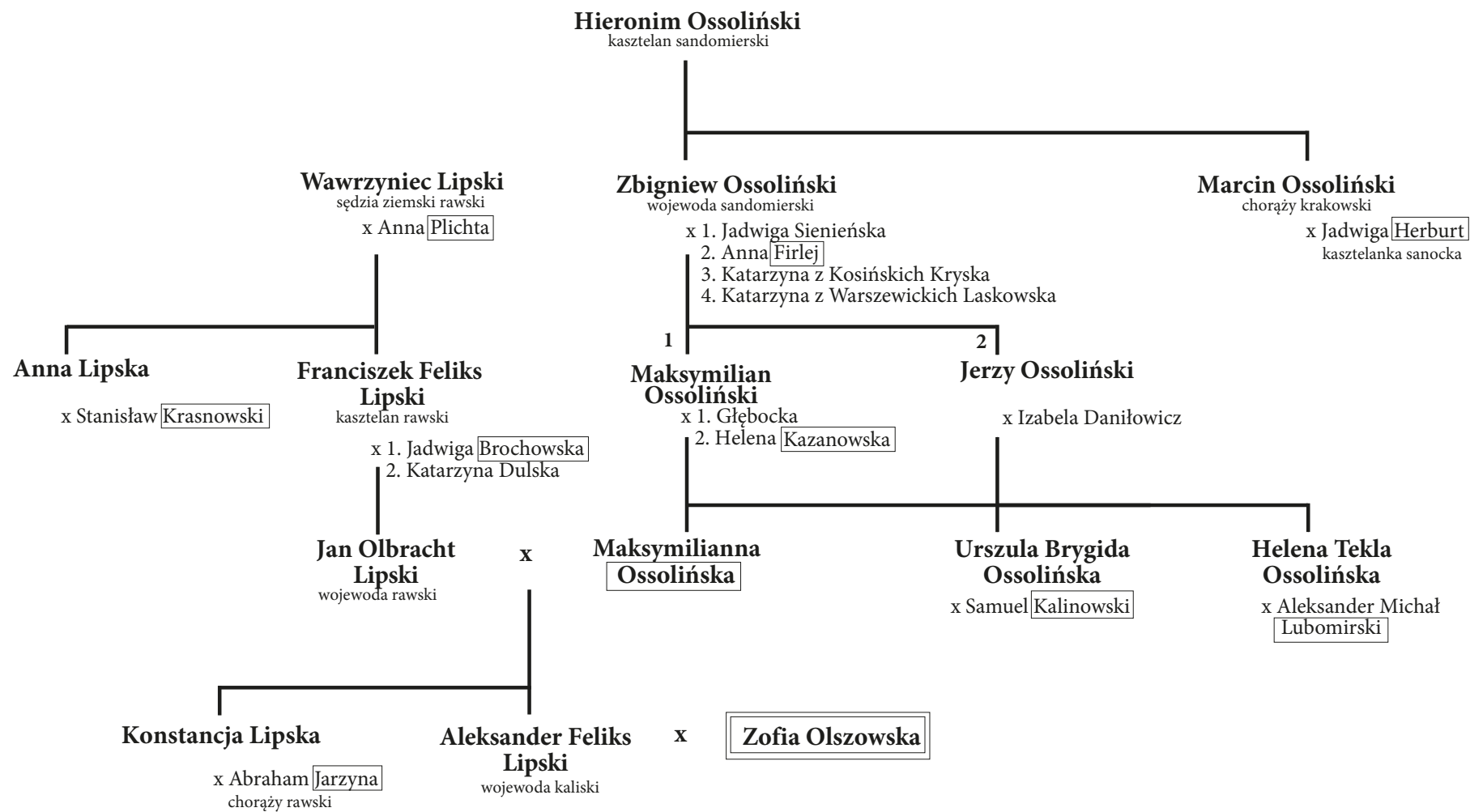
Wywód przodków Kazimierza Granowskiego

wg <i>Panegyricus</i>	wg źródeł archiwalnych	linia żeńska wg koligacji <i>Panegyricus</i>
<p>VINCENTIUS [palatinus?] sandomiriensis (Atavus)</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>Sebastian Granowski x Anna Punińska</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>PONINSCIORUM</p>
<p>JOANNES palatinus lublinensis (Abavus)</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>Mikołaj Granowski x (1601) Anna Piątkowska</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>PIĄTKOŚCIORUM</p> <p style="text-align: center;">[...]</p>
<p>SEBASTIANUS praefectus lublinensis (Proavus)</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>Władysław Granowski x Marianna Przyborowska</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>GRZYBOROSCIORUM</p>
<p>VINCENTIUS magister equitum (Avus)</p> <p style="text-align: center;"> </p>	<p>Wincenty Granowski x (1665) Barbara Potocka</p> <p style="text-align: center;"> </p>	
<p>FRANCISCUS HIERONIMUS eques de Monte Carmel praefectus gostinensis (Pater)</p>	<p>Franciszek Hieronim Granowski generał major arkebuzerii koronnej rycerz św. Łazarza x Marianna Lipska</p>	

Tabl. 4. Wywód przodków wojewody rawskiego Kazimierza Granowskiego (zm. 1774) według panegiryku i źródeł archiwalnych – rozbieżności przekazów
Źródło: oprac. wł. na podst.: Teki Dworzaczka; *Panegyricus probatissimo magistro belli in sago*.

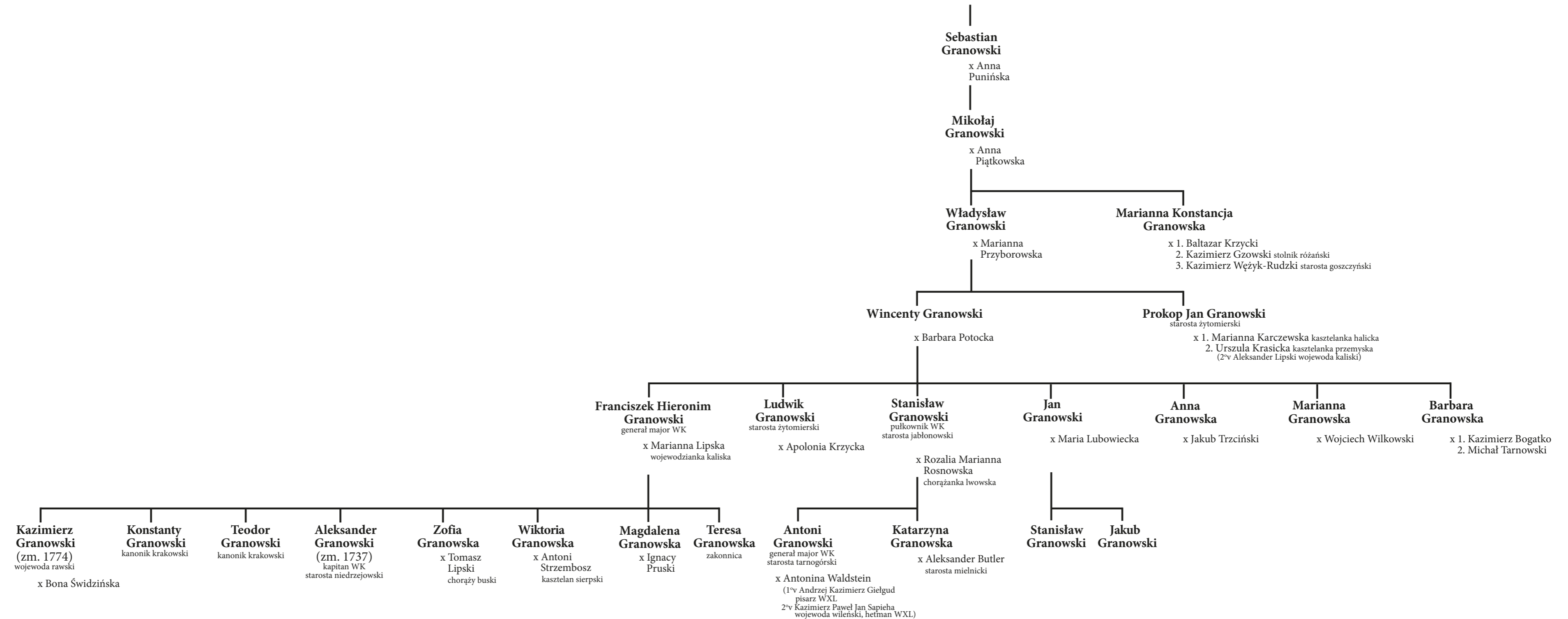
Tabl. 5. Rodowód Benedykta Zapolskiego h. Pobóg (krewni Konstancji Eleonory Zapolskiej w linii męskiej)
 Źródło: oprac. wł. na podst.: Teki Dworzaczka; K. Niesiecki, *Korona Polska*.

Tabl. 6. Koligacje wojewody kaliskiego Aleksandra Feliksa Lipskiego od strony Lipskich i Ossolińskich

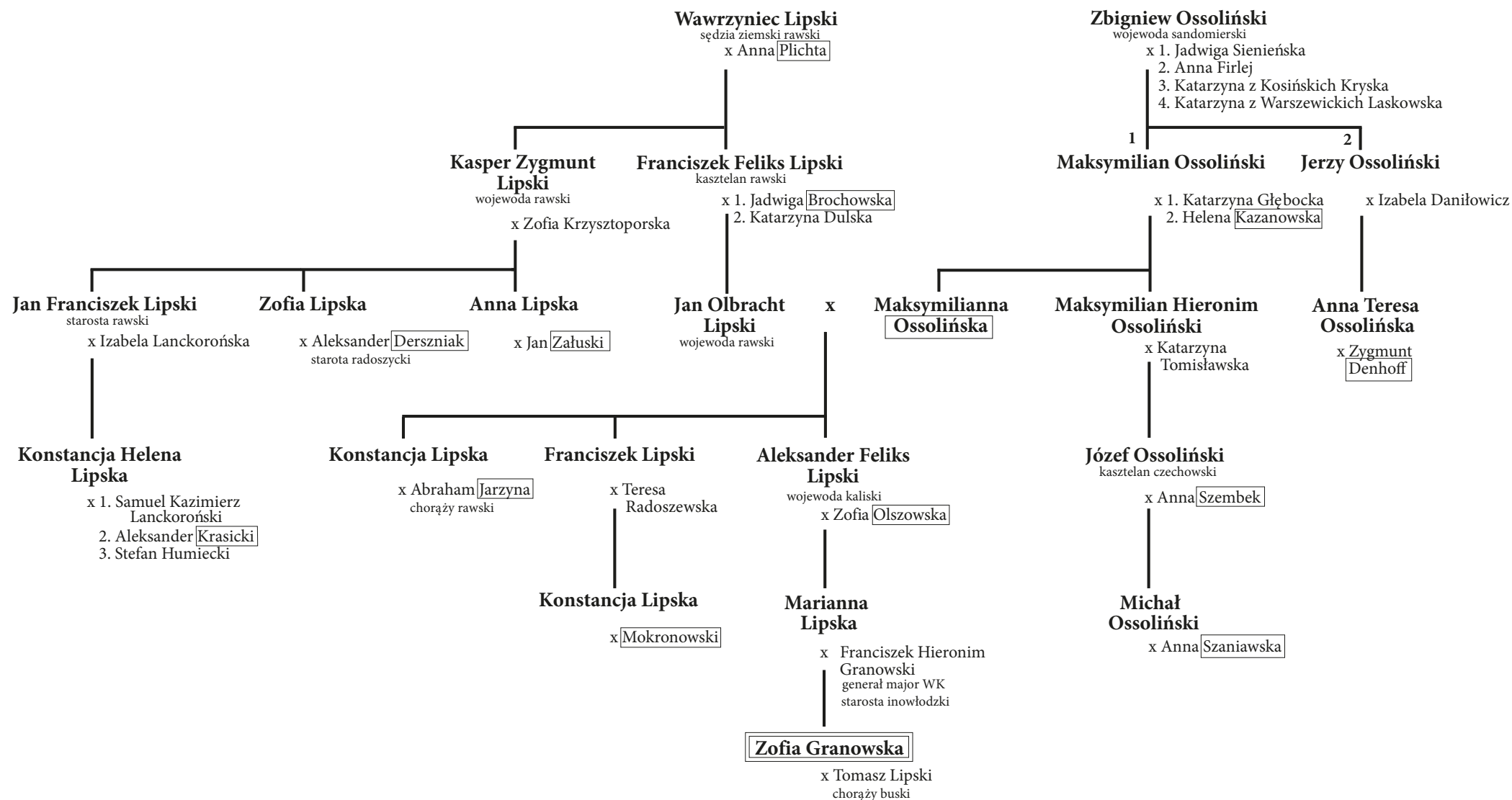
Uwaga: nazwiska ujęte w ramkę wzmiankowane w panegiryku.

Źródło: oprac. wł. na podst.: A. Boniecki, *Herbarz polski*; W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*.

Tabl. 7. Rodowód Sebastiana Granowskiego h. Leliwa (krewni Kazimierza Granowskiego w linii męskiej)

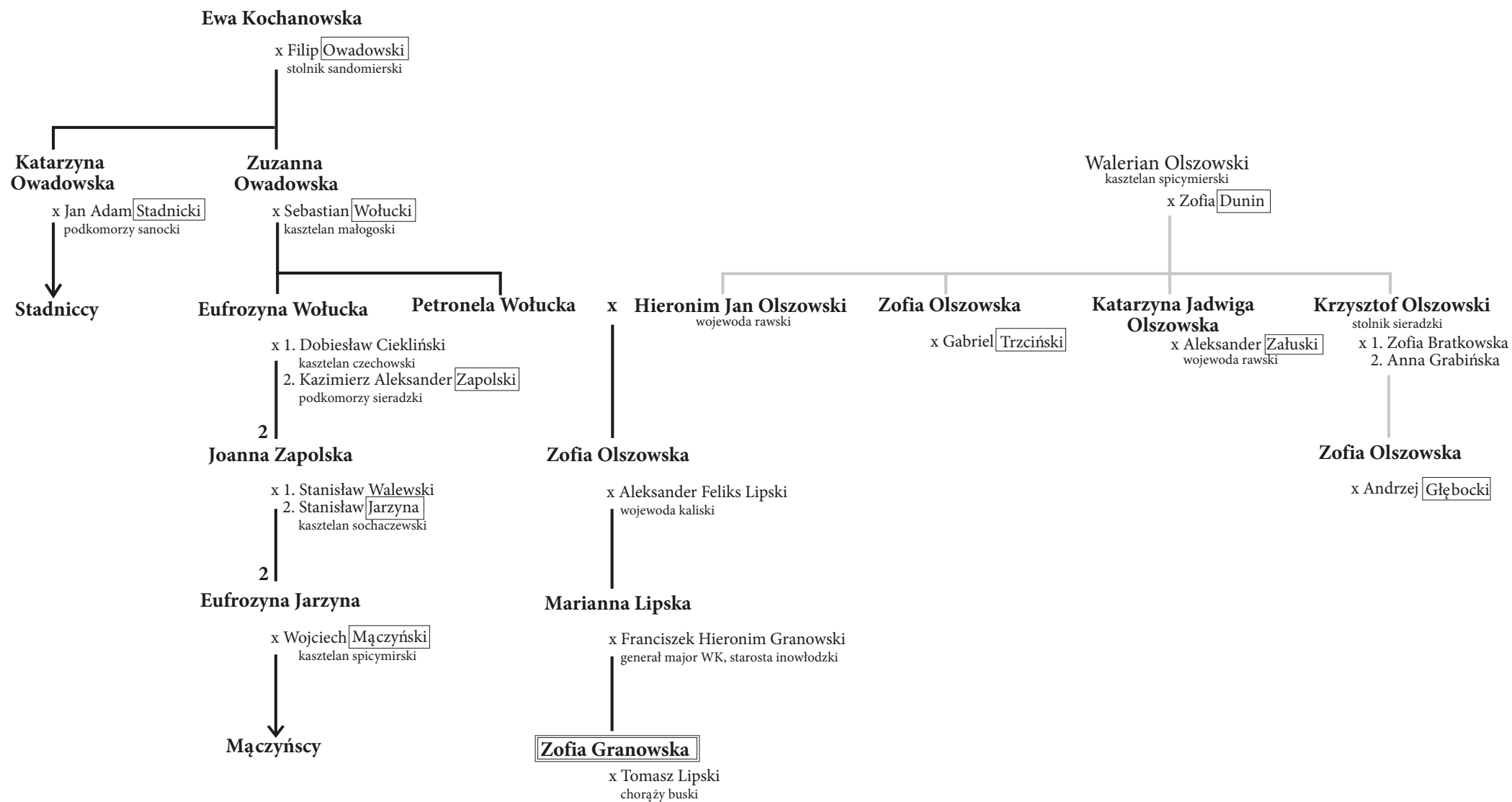
Uwaga: nazwiska wyróżnione pogrubioną czcionką wzmiankowane w panegiryku. Źródło: oprac. wł. na podst.: Teki Dworzaczka; A. Boniecki, *Herbarz polski*.

Tabl. 8. Koligacje Zofii z Granowskich Lipskiej od strony Lipskich i Ossolińskich

Uwaga: nazwiska ujęte w ramkę wzmiankowane w panegiryku.

Źródło: oprac. wł. na podst.: A. Boniecki, *Herbarz polski*; W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*.

Tabl. 9. Koligacje Zofii z Granowskich Lipskiej od strony Wołuckich i Olszowskich

Uwaga: nazwiska ujęte w ramkę wzmiankowane w panegiryku.

Źródło: oprac. wł. na podst.: A. Boniecki, *Herbarz polski*; W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Główne Akt Dawnych [AGAD]
Archiwum Skarbu Koronnego dz. I [ASK I], sygn. 67.
Archiwum Wysockich z Głupiejewa, sygn. 4.
- Archiwum parafii Zwoleń
Księga małżeństw 1667–1785.
- Archiwum Państwowe w Radomiu [APR]
Hipoteka Powiatowa Zwoleńska [HPZ], sygn. 1178.
- Archiwum Państwowe w Lublinie [APL]
Trybunał Koronny Lubelski [TKL], sygn. 273.
- Biblioteka Książąt Czartoryskich – Muzeum Narodowe w Krakowie [BC], rkps 1099.
- Pracownia Słownika Historyczno-Geograficznego Małopolski IH PAN w Krakowie [PSHG IH PAN].
Kartoteka Słownika Historyczno-Geograficznego województwa sandomierskiego w dobie Sejmu Wielkiego, hasło: Wola Paciorkowa.

Źródła drukowane i wydawnictwa źródłowe

- Bakschay A., *Chronologia, de Regibus Hungaricis*, Kraków: [Mateusz Siebeneicher], 1567.
- Caius Plinius Secundus, *Historiae mundi libri XXXVII*, [Lyon]: Pierre de Saint-André, 1582.
- Calepino A., *Dictionarius*, Lyon: Jacobus Cardon, 1634.
- Claudius Claudianus, *Opera quae extant interpretatione et annotationibus illustravit Gulielmus Pyrrho*, Paris: Frederic Leonard, 1677.
- Dunin P., *Kazanie przy żałobnych egzekwiach świętej pamięci Jaśnie Oświeconego Nayprzewielebniejszego Pana J. M. Ks. Andrzeja na Olszowy Olszowskiego z Bożej łaski arcybiskupa gnieźnieńskiego Stolicy Apostolskiej na zawsze posła Korony Polskiej i W. Ks. L. prymasa pierwszego ksiąźęcia*, Poznań: kolegium jezuitów, 1677.
- Duńczewski S.J., *Herbarz wielu domów Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego, dla niezupelnego opisania, albo opuszczenia, i wielu odmienności nieprzyzwoitych, za dawnych i późniejszych autorów, herby z rodowitością wyrażających, nie mało dotąd ukrzywdzonych*, Zamość: Akademia Zamojska, 1757.
- Głowacki I., *Gladius evaginatedus pro defensione immunitatis Ecclesiasticae seu Immunitas Ecclesiastica*, Kalisz: kolegium jezuitów, 1725.
- [Horacy], *Metamorfosi Lirica d'Horatio parafrasato, e moralizato da Loreto Mattei*, Rieti: Giovanni Pitoni, 1679.
- Ines A., *Lyricorum. Centuria I. Politicis, ethicis, poeticis, axiomatibus ac problematibus instructa*, Gdańsk: Georg Förster, 1645 [!].
- Knapski G., *Thesaurus polonolatinograecus seu Promptuarium linguae Latinae et Graecae, Polonorum usui accommodatum*, Kraków: Franciszek Cezary, 1621.

- Lament muzy polskiej na pogrzebowym akcie Jaśnie Wielmożnego J[ego]m[os]ci Pana Alexandra Szczępnego na Lipiu Lipskiego hrabi S.P.R. wojewody krakowskiego*, [Warszawa]: kolegium pijarów, [1703].
- Lengnich G., *Ius publicum Regni Poloni*, t. 2, Gdańsk: [Thomas Johannes] Schreiber, 1746.
- Niesiecki K., *Korona Polska przy złotej wolności starożytnemi wszystkich katedr, prowincyi, i rycerstwa klejnotami heroicznym męstwem i odwagą, najwyższemi honorami; a najpierwej cnotą, pobożnością i świątobliwością ozdobiona*, t. 1–4, Lwów: kolegium jezuitów, 1728–1743.
- Okolski S., *Orbis Polonus*, t. 1–3, Kraków: Franciszek Cezary, 1641–1645.
- Ostrowski T., *Prawo cywilne narodu polskiego*, Warszawa: kolegium pijarów, 1787.
- Panegyricus probatissimo magistro belli in sago, spectatissimo moderatori in toga, optimo utrinque senatori. Illustrissimo, Excellentissimo Domino Domino Casimiro Comiti de Granow Granowski Ravensi palatino. Equiti Beatae Mariae de Monte Carmelo, et S. Lasari Hierosolimitani*, [Kalisz]: kolegium jezuitów, 1757.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego. Na pięcioro ksiąg rozdzielone*, Kraków: Maciej Garwolczyk, 1584.
- Petiot S., *Panegyricus Ludovico XIII. Vindici rebellionis, domitori elementorum, aeterno triumphatori*, Bordeaux: Clemente Ferroni, 1637.
- Pielas J., *Podziały majątkowe szlachty koronnej w XVII wieku*, Kielce 2013.
- Poniński F., *Ślady cnych przodków i cnoty torem znaczne herbowną Podkową w śmiertelnym życia biegu Wielmożnego Jegomości Pana P. Kazimirza Aleksandra z Rokszyca Zapolskiego podkomorzego sieradzkiego wyrażone*, Kalisz: kolegium jezuitów, 1694.
- Postanowienie i opisanie kondycyi Orderu S. Stanisława*, [Warszawa: s.n., 1765].
- Rychłowski F., *Mowa na pogrzebie J.W. J[ego]m[os]ci Pana Feliksa z Walewic Kolumny Walewskiego kasztelana rozpierskiego [...] w kościele dóbr dziedzicznych Buczek nazwanych w województwie sieradzkim, po skruszonych kopiach, i odprawionych pogrzebowych ceremoniach, miana*, w: *Mowy wyborne z różnych polskich krasomówców i dziejopisów wyjęte, a ku sławie i pożytkowi Polaków z przydatkiem listów wydane*, Lublin: kolegium jezuitów, 1759, s. 342–355.
- Sarbiewski M.K., *Lycorum libri IV, Epodon lib[er] unus, alterq[ue] Epigrammatum*, [Wrocław]: kolegium jezuitów, 1660.
- Sphinx Samsonica De Illustrissima Ursinorum seu Ravitarum et Duninorum Gente. Aliquot utrisque Sacrae et externae antiquitatis Symbolis promulsidibus praenotata et in nuptiali convivio inter Sympesiacas hilaritates cum per Illustri et magnifico domino D. Sebastiano de Wolucza Wolucki, Capitaneo Ravensi Lectissima et Nobilissima Virgo D. Susanna Owadowska, Hymenaei acris inmanum conveniret. A nobili et studiosa Collegii Voluciani Ravae Societas Iesu iuventute ad discutiendum proposita. Et cum Symbolis lusibus, lyricisque concertationibus novis maritis ex voto publico pro dono oblata dictataque*, Warszawa: Jan Rossowski, 1628.
- Starowolski S., *Setnik pisarzy polskich*, tłum. J. Starnawski, Kraków 1970.
- Teki Dworzaczka. Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX wieku*, kier. nauk. J. Wisłocki, Kórnik 2004 [teki.bkpan.poznan.pl].
- Thurocz J. de, *Chronica Hungarorum*, vol. 1: *Textus*, ed. E. Galántai, J. Kristó, Budapest 1985.
- Urban W., *Wywody szlachectwa kanoników i prałatów krakowskich (1550–1600)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 4(15) (1999), s. 165–176.

- Publius Vergilius Maro, *Opera omnia: Bucolica, Georgica, Aeneis, Ciris et Culex, sum commentario Frid[erici] Taubmanni*, [Wittenberg]: Zacharias Schürer, 1618.
- Wierusz-Kowalski F., *Łabędź w rozkoszonym Korony Polskiej raju, po czterech pływający rzekach: w białośnieżnej chrześcijańskich cnót ozdobie, Jaśnie Wielmożnej Jej Mości Paniej, P. Zofiej Duninówniej z Wielkiego Skrzynna Olszowskiej kasztelanki spycymierskiej*, Poznań: succ. Wojciecha Regulusa, 1671.
- Wierzbicki K., *Chwalebny zawód do kresu szczęśliwego Wielmożnej J.M. Panny Konstancyi Eleonory z Rokszyc Zapolskiej podkomorzanki sieradzkiej z herbownego Pobogu a jaśniej z przezornych cnót poszlakowany, i ojczystym rymem Jaśnie Wielmożnemu J.M.P. Franciszkowi z Rokszyc Zapolskiemu, kasztelanowi wieluńskiemu. Jaśnie Wielmożnym, Wielmożnym, Ich Mościom koligatom, Na ozdobę rozrzewnionym w żalu sercom, na pociechę wszystkim, na zbudowanie*, Warszawa: kolegium pijarów, 1699.
- Wysocki S., *Niebo herbownego Księżyca niezgaśłą honorów imienia i zasług pełnią J. Oświeconą skoligowanych Domów konstelacją, z nieomylnych dalszych fortun prognostykiem wypogodzone, na nowiu doszłego szczęśliwie maryjażu W.J. Panny Zofii Granowskiej starościanki gostyńskiej z W.J. Panem Tomaszem z Lipia Lipskim chorążym buskim*, [Warszawa: kolegium pijarów] 1732.
- Zatoński W., *Falces avitae ad lauream vernantis gloriae messem in Elysiis aeternitatis destinatae, atq[ue] inter parentalia iusta Illustrissimae Dominae Sophiae Olszowska, in Lipie Lipska comitis S.R. Imperii, castellanae Siradiensis Illustrissimo ac Magnifico Domino D. Alexandro Felici in Lipie Lipski comiti S.R. Imperii, castellano Siradiensi, capitaneo Inovlodensi, Rzeczycensi, Ravensi, etc. etc.*, Warszawa: kolegium pijarów, 1696.

Opracowania

- Antoniewicz M., *Protopłaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii*, Warszawa 2011.
- Anusik Z., *Kariery ulubieńców Zygmunta III. Rola polityki nominacyjnej króla w kształtowaniu elity władzy w Rzeczypospolitej w latach 1587–1632*, w: *Faworycy i opozycjoniści. Król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVIII w.*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków 2006, s. 215–244.
- Anusik Z., *Królewska krew. Polscy potomkowie Zygmunta Starego i Katarzyny Telniczanki w czasach staropolskich*, „Przegląd Nauk Historycznych” 17 (2018), nr 2, s. 29–66.
- Baczewski S., *Mit początku i władza szlachty. Dyskurs genealogiczno-historyczny w XVII-wiecznych kazaniach pogrzebowych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 3 (2006), s. 37–55.
- Baczewski S., *Szlachectwo. Studium z dziejów idei w piśmiennictwie polskim. Druga połowa XVI wieku–XVII wiek*, Lublin 2009.
- Barłowska M., *Ossoliński, Moskorzowski, Sarbiewski – mowy pogrzebowe. Teksty w dialogu*, Katowice 2008.
- Bernatowicz T., *Mitra i buława. Królewskie ambicje książąt w sztuce Rzeczypospolitej szlacheckiej (1697–1763)*, Warszawa 2011.
- Betlej A., *Sibi, Deo, Posteritati. Jabłonowscy a sztuka w XVIII wieku*, Kraków 2010.

- Bibliografia polska* [Estreicherów], t. 17–34, Kraków 1899–2000.
- Boniecki A., *Herbarz polski*, t. 1–14, Warszawa 1899–1911.
- Chorążyczewski W., Roszak S., *Pamięć Domu Komierowskich. Studium z dziejów rodu szlacheckiego w XVIII wieku*, Toruń 2002.
- Czyż A.S., Pacowska „pompa funebris” – pamięć o zmarłych jako element propagandy rodu, w: *Cywilizacja prowincji Rzeczypospolitej szlacheckiej. Cykl 2: Nie wszystkim umrę. Pamięć o zmarłych w kulturze staropolskiej*, red. A. Jankowski, A. Klonder, Bydgoszcz 2015, s. 93–111.
- Czyż A.S., Włosi w kręgu rodziny Paców, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 4, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2013, s. 175–196.
- Dacka I.M., „Korona polska” Kaspra Niesieckiego. *Pomnik staropolskiego piśmiennictwa heraldycznego*, Warszawa 2004.
- Dąbkowski P., *Prawo prywatne polskie*, t. 1, Lwów 1910.
- Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis*, cz. 1: 1578–1620, oprac. H. Gmiterek, Warszawa 2017.
- Długosz K., „Aby wiedzieli, gdzie nasze leży i skąd przodków naszych originem mamy”. *Genealogia Topolskich herbu Nałęcz z ziemi sanockiej z XVII w.*, „Klio” 59 (2021), nr 3, s. 223–251.
- Dobrzyńska J., Jabłonowski Józef Aleksander h. Prus III (1711–1777), w: *PSB*, t. 10, Wrocław 1962–1964, s. 225–228.
- Drungilas J., *Szukając przodków. Poszukiwanie rodowodu przez podkomorzego żmudzkiego Jakuba Ignacego Nagórskiego w II połowie XVIII wieku*, „Rocznik Lituanistyczny” 2 (2016), s. 143–165.
- Drzewiecka E., *Na pograniczu kultur. Emblematyka i antyk jako główne pierwiastki konstruujące hybrydyczne siedemnastowieczne dzieło „Sphinx Samsonica...”*, „Terminus” 14 (2012), z. 25, s. 191–218.
- Dumanowski J., *Domus, gens, familia. Więzi rodowe szlachty polskiej w czasach saskich*, w: *Między barokiem a oświeceniem. Obyczaje czasów saskich*, red. K. Stasiewicz, S. Achremczyk, Olsztyn 2000, s. 20–26.
- Dworzaczek W., *Genealogia*, Warszawa 1959.
- Dworzaczek W., *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959.
- Dworzaczek W., *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego. Wiek XIV–XV*, Warszawa 1971.
- Fluda-Krokos A., *Rola grafiki i komentarzy w typowych drukach XVII-wiecznych na przykładzie kazania pogrzebowego „Castris et astris...” Aleksandra od Niepokalanego Poczęcia NMP*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Folia 244, Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 15 (2017), s. 163–178.
- Gaber S., *Polacy na dworze Stanisława Leszczyńskiego w Luneville w latach 1737–1766*, red. nauk. A.J. Zakrzewski, [Częstochowa] 1998.
- Gacki J., *O rodzinie Jana Kochanowskiego, o jej majątnościach i fundacjach kilkanaście pism urzędowych*, Warszawa 1869.
- Karpińska-Krauze J., *Zaległe grzywny i darowane tantiemy. O konsekwencjach sławy*, w: *Wiązanie sobótkowe. Studia o Janie Kochanowskim*, red. E. Lasocińska, W. Pawlak, Warszawa 2015, s. 359–368.
- Kazańczuk M., *Herbarz Szymona Okolskiego jako źródło inwencji dla teatru jezuickiego*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 13(24) (2014), s. 69–74.

- King T.E. et al., *Identification of the remains of King Richard III*, „Nature Communications” 5 (2014).
- Kobierecki M., *Walewscy herbu Kolumna. Genealogia. Majętności. Działalność publiczna*, Łódź 2008.
- Koczerska M., *Świadomość genealogiczna możnowładztwa polskiego w XV w. Podstawy i środki wyrazu*, w: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 2, red. S.K. Kuczyński, Warszawa 1982, s. 266–322.
- Konopczyński W., *Granowski Kazimierz h. Leliwa (1721–1774)*, w: PSB, t. 8, Wrocław 1959–1960, s. 548–550.
- Kowalska H., *Kola (Koło) Jan z Dalejowa h. Junosza (zm. 1543)*, w: PSB, t. 13, Wrocław 1967–1968, s. 285–286.
- Kozdrach M., *Nekropolia Kochanowskich? Osiemnastowieczne pochówki w kaplicach zwolenckiego kościoła w świetle metryk parafialnych*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 70 (2022), nr 2, s. 201–230.
- Kupisz D., Kozdrach M., *Kochanowscy w XV–XVIII wieku*, Warszawa 2018.
- Kuran M., *Biografia w kazaniach pogrzebowych Jakuba Olszewskiego*, „Autobiografia” (2018), nr 2(11), s. 85–114.
- Kuran M., *Utwory funeralne ku czci księcia Janusza Wiśniowieckiego (Czarliński, Giżycki, Fatowicz). U genezy eposu biograficznego Samuela Twardowskiego*, „Napis” 9 (2003), s. 47–78.
- Łoza S., *Kawalerowie Orderu Świętego Stanisława 1765–1813*, Warszawa 1925.
- Marsy A. de, *Liste des Chevaliers de l'Ordre de Saint-Lazare de Jerusalem et de Notre-Dame du Mont-Carmel de 1610 a 1736*, Paris 1875.
- Matwijów M., *Tradycja rękopiśmienna „Rokoszu gliniańskiego” w XVII–XVIII w.*, „Studia Źródłoznawcze” 55 (2017), s. 173–191.
- Nagielski M., *Stadnicki Jan Adam h. Szreniawa (zm. 1651)*, w: PSB, t. 41, Wrocław 2002, s. 388–389.
- Nowicka-Struska A., *Ex fumo in lucem. Barokowe kaznodziejstwo Andrzeja Kochanowskiego*, Lublin 2008.
- Nowosad W., *Konopaccy herbu Odwaga – dzieje pomorskiej rodziny senatorskiej w XV–XVIII wieku*, Warszawa 2014.
- Orzeł J., *Historia – tradycja – mit w pamięci kulturowej szlachty Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku*, Warszawa 2016.
- Pawlak W., *Koncept w polskich kazaniach barokowych*, Lublin 2005.
- Pietrzak J., *Legenda genealogiczna i heraldyczna rodu Sobieskich jako element propagandy rodowej*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego” 15(26) (2016), s. 53–70.
- Piskała M., *Polski świat znaków. Studia o herbarzu Szymona Okolskiego*, Warszawa 2017.
- Piskała M., *Szlachecki portret rodzinny, czyli o prywatności na użytek sfery publicznej na przykładzie literatury heraldycznej i kazań pogrzebowych w dawnej Polsce*, „Barok” 18 (2011), nr 2(36), s. 43–58.
- Posłowie ziemscy koronni 1493–1600*, red. I. Kaniewska, Warszawa 2013.
- Rogulski J., *Insignia ducalis splendoris. Splendor rodziny księżąt Sanguszków i środki jego manifestacji od XV do XVIII wieku*, Kraków 2022.
- Rogulski J., *Nowożytny ród szlachecki jako „wspólnota pamięci”. Przypadek księżąt Sanguszków (XV–XVIII w.)*, „Przegląd Historyczny” 108 (2017), z. 3, s. 491–530.

- Sawa A., „Nieśmiertelna pamiątka” – rola pisma drukowanego w kazaniach pogrzebowych z XVII wieku, „Acta Humana” 5 (2014), s. 167–182.
- Sławiński T., *Olszowscy herbu Wilczekosy. Stan badań nad genealogią rodziny*, w: *Studia genealogiczne*, red. A. Sikorski, T. Sławiński, Warszawa 2016, s. 107–191.
- Trawicka Z., *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*, Kielce 1985.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 14, Warszawa 1917.
- Urzędnicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. A. Bieniaszewski, Wrocław 1987.
- Urzędnicy województwa kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Janas, W. Kłaczewski, Kórnik 2002.
- Urzędnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. W. Kłaczewski, W. Urban, Kórnik 1991.
- Urzędnicy województwa rawskiego*, oprac. K. Chłapowski, A. Haratym, w: *Lauda ziemi rawskiej i województwa rawskiego 1583–1793*, red. M. Nagielski, Warszawa 2017, s. 281–316.
- Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993.
- Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Opaliński, H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993.
- Winnyczenko O., *Rodzice, krewni i powinowaci a pamięć rodowa szlachty województwa ruskiego w XVII wieku (w świetle akt sejmikowych deductionis nobilitatis)*, „Krakowskie Pismo Kresowe” 6 (2014), s. 27–51.
- Zajączkowski A., *Szlachta polska. Kultura i struktura*, Warszawa 1993.

MARIUSZ KOZDRACH

📍 Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie / Jan Kochanowski Museum in Czarnolas, Poland

📧 kozdrachmariusz[at]wp.pl

🌐 <https://orcid.org/0000-0003-2265-6820>

Mariusz Kozdrach – historian, PhD, employee in The Centre for Information, Documentation and Research on Jan Kochanowski's Life and Works, Jan Kochanowski Museum in Czarnolas. Research interests: Jan Kochanowski's heritage in 17th–18th centuries; nobility of the Sandomierz Voivodeship in 16th–18th centuries; genealogy; sphragistics. Recent publications: “Nekropolia Kochanowskich? Osiemnastowieczne pochówki w kaplicach zwolenińskiego kościoła w świetle metryk parafialnych”, *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 70 (2022), no. 2; “Podział i rozgraniczenie Sycyny między Mikołajem i Jakubem Kochanowskimi, braćmi poety” (ed.), *Rocznik Lubelski* 47 (2021).